Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Полтавський юридичний інститут
Кафедра цивільного, господарського і фінансового права

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «БАНКІВСЬКЕ ПРАВО»

Рівень вищої освіти – другий (магістерський) рівень

Ступінь вищої освіти – магістр

Галузь знань – 08 «Право»

Спеціальність – 081 «Право»

Освітня програма/спеціалізація – «Право»

Статус дисципліни – за вибором студента

Полтава – 2019

Робоча програма навчальної дисципліни «БАНКІВСЬКЕ ПРАВО» для студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» освітньої програми «Право» Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Полтава: Полтавський юрид. ін.-т Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2019. 69 с.

Розробник:

Пашков Віталій Михайлович, професор кафедри цивільного, господарського і фінансового права, доктор юридичних наук, професор

Гарант освітньої програми:

Криницький Ігор Євгенович – завідувач кафедри цивільного, господарського і фінансового права, доктор юридичних наук, професор, старший науковий співробітник

Затверджено на засіданні кафедри цивільного, господарського і фінансового права (протокол № 1 від 11 вересня 2019 р.)
Дата оновлення – 27 серпня 2020 року
(протокол № 1 засідання кафедри цивільного, господарського і фінансового права від 27 серпня 2020 року)

Завідувач кафедри _____ І.Є Криницький

Зміст

1. Опис навчальної дисципліни…….. 4

2. Очікувані результати навчання…….… 5

3. Програма навчальної дисципліни…….…….…….7

4. Обсягі структура навчальної дисципліни…….…… 55

5. Теми лекційних і практичних занять……..56

6. Форми педагогічного контролю, засоби та критерії оцінювання результатів навчання …….…….…….57

7. Інформаційне забезпечення навчальної дисципліни…….66

1. *Опис навчальної дисципліни*

Робоча програма навчальної дисципліни «Банківське право» розроблена відповідно до освітньо-професійної програми «Право» підготовки магістрів зі спеціальності 081 «Право» галузі знань 08 «Право».

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, рівень освіти	Дидактична структура навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів - 4,0	Галузь знань – 08 «Право» Спеціальність – 081 «Право» Освітньо-професійна програма «Право» Рівень освіти – другий (магістерський)	За вибором	За вибором
Модулів – 2		Рік підготовки: 1-й	Рік підготовки: 1-й
		семестр	семестр
Загальна кількість годин - 120		2-й	2-й
		Лекції	**Лекції**
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2,5 самостійної роботи студента – 5,0		18 год.	4 год.
		Практичні заняття	**Практичні заняття**
		22 год.	4 год.
		Самостійна робота	**Самостійна робота**
		80 год.	112 год.
		Види контролю: поточний контроль; підсумковий контроль знань (залік)	Види контролю: поточний контроль; підсумковий контроль знань (залік)

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Під час вивчення навчальної дисципліни студенти повинні:

- ***знати:*** основні проблеми правового забезпечення банківської діяльності; категоріальний апарат; господарсько-правовий статус банківських установ і суб’єктів організаційно-господарських повноважень в цій сфері; організацію роботи банківських установ та їх мережевого впорядкування; особливості правового регулювання в окремих сферах господарювання; заходи юридичної відповідальності за правопорушення в банківській сфері; засади формування державою господарсько-правової політики у банківській сфері; порядок заснування та припинення діяльності банківських установ.

- ***вміти:*** використовувати отримані знання в практичній діяльності; вільно орієнтуватися в системі нормативно-правових актів, якими регламентуються відносини при здійсненні господарської діяльності в банківській сфері; аналізувати та коментувати відповідні нормативні положення; прогнозувати напрямки здійснення реформ у зазначеній сфері; логічно викладати матеріал та аргументовано доводити свою думку на

практичних заняттях; користуватися сучасною науковою та спеціальною літературою, судовою практикою та іншими інформаційними джерелами.

- ***оволодіти:*** цілісними уявленнями про сутність, структуру, правила функціонування ринків банківських послуг та навичками щодо: самостійного розв'язання проблем, що виникають в процесі застосування законодавства; розробки правових документів, що опосередковують здійснення банківської діяльності і як такі використовуються в практичній юридичній діяльності (договори, установчі та внутрішні документи господарських організацій тощо); організації правової роботи в банках, ведення діловодства та звітності.

Вільно орієнтуватися в системі нормативно-правових приписів, що безпосередньо використовуються при здійсненні господарської діяльності в банківській сфері, зокрема при виконанні функціональних та посадових обов'язків працівниками банківських установ, в тому числі юрисконсультом і менеджером, спеціальних порядках пов'язаних з легалізацією діяльності структурних підрозділів банківських установ.

Пререквізити: «Теорія держави і права»; «Конституційне право України»; «Адміністративне право»; «Державне будівництво і місцеве самоврядування»; «Господарське право»; «Трудове право»; «Фінансове право», «Державне (конституційне) право зарубіжних країн».

Кореквізити: «Публічна служба», «Правове забезпечення запобігання корупції».

Постреквізити: «Актуальні проблеми цивільного права», «Податкове право», «Правове регулювання екологічної безпеки».

Мова навчання – українська.

2. Очікувані результати навчання з дисципліни

Опанувавши навчальну дисципліну «Банківське право», студент набуде наступні загальні та фахові компетентності, котрі дозволять йому розв'язувати складні проблеми у діяльності органів НБУ, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій й характеризується невизначеністю умов і вимог:

Здатність виявляти та вирішувати складні існуючі юридичні проблеми у галузі банківського права

Здатність вирішувати існуючі складні проблеми у галузі банківського права, застосовуючи інноваційні підходи

Здатність генерувати ідеї, втілення котрих допоможе вирішити складні проблеми у галузі банківського права як у сфері нормотворчості, так і

правозастосування

Здатність пропонувати альтернативні шляхи вирішення існуючих складних проблем у галузі банківського права, обґрунтовуючи їх переваги й недоліки

Здатність створювати інноваційний продукт задля вирішення існуючих складних проблем суб'єктів банківсько-правових відносин

Здатність здійснювати наукові розвідки та генерувати нові знання у галузі банківського права

Здатність застосовувати знання, уміння й навички, отримані під час вивчення інших навчальних дисциплін, у процесі розв'язання складних проблем у галузі банківського права

Здатність опрацьовувати значні обсяги інформації, критично їх аналізувати й застосовувати

Здатність використовувати іноземну літературу з банківського права

Здатність використовувати комп'ютерні мережі для пошуку варінтів вирішення існуючих складних проблем у галузі банківського права

Навчальна дисципліна забезпечує набуття студентами результатів навчання, визначених освітньо-професійною програмою «Право», а саме:

Загальних компетентностей:

ЗК-1. Здатність до критичного осмислення суспільних та галузевих процесів та явищ.

ЗК-2. Здатність застосовувати набуті знання у практичних ситуаціях.

ЗК-3. Здатність формулювати особисту думку та доказово її представляти.

ЗК-4. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

ЗК-5. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.

ЗК-6. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК-8. Здатність до інноваційної діяльності.

ЗК-9. Здатність здійснювати дослідження.

ЗК-15. Здатність розробляти та управляти проектами.

Спеціальних (фахових, предметних) компетентностей:

СК-4. Здатність ухвалювати рішення у ситуаціях, що вимагають системного, логічного та функціонального тлумачення правових норм, а також знання практики їх застосування.

СК-5. Поглиблене розуміння методології тлумачення та особливостей застосування інститутів публічного, приватного та кримінального права.

СК-7. Здатність критично оцінювати ефективність представництва та захисту прав та інтересів клієнтів і підвищувати рівень своєї професійної діяльності, включаючи визначення напрямку для підвищення кваліфікації та професійного навчання впродовж життя.

СК-8. Здатність застосовувати інструменти позасудового розгляду та вирішення правових спорів.

СК-9. Здатність застосування міждисциплінарного підходу в оцінці правових явищ та правозастосовній діяльності.

СК-10. Розуміння стандартів професійної незалежності та відповідальності правника та здатність утверджувати етичні стандарти правничої діяльності.

СК-13. Здатність використовувати професійне тлумачення норм права в порівняльному взаємозв'язку щодо норм внутрішньодержавного і міжнародного права.

СК-14. Здатність проведення порівняльно-правових досліджень

СК-18. Здатність використовувати міждисциплінарні знання для вирішення правового завдання.

СК-19. Уміння розв’язувати складні задачі і проблеми у професійній діяльності.

Програмних результатів навчання:

ПРН-4. Оцінювати правильність використання юридичної термінології і демонструвати вільне володіння юридичною технікою.

ПРН-5. Описувати перспективи і основні тенденції розвитку юриспруденції в Україні та провідних країнах світу.

ПРН-6. Документально оформлювати прийняте рішення по юридичній справі

ПРН-7. Демонструвати здатність генерувати нові ідеї та використовувати сучасні технології у наданні правничих послуг.

ПРН-8. Обґрунтовувати правову позицію на різних стадіях правозастосування.

ПРН-9. Застосовувати різноманітні способи усунення прогалин в законодавстві.

ПРН-10. Самостійно готувати проекти актів правозастосування у різних сферах професійної діяльності

ПРН-17. Здійснювати самостійне наукове дослідження з актуальної юридичної тематики із використанням сучасних наукових методів.

ПРН-18. Здійснювати презентацію свого дослідження з правової теми, застосовуючи першоджерела та прийоми правової інтерпретації складних комплексних проблем, що постають з цього дослідження.

ПРН-19. Створювати робочу групу (команду) для реалізації проекту, оптимально визначати функції окремих членів команди, створювати умови для вироблення загального командного рішення (реалізації проекту).

2. Анотація навчальної дисципліни

2.1. Зміст навчальної дисципліни

Модуль 1.

Тема 1. Банківське право та банківські правовідносини. Банківська система України, місце Національного банку України в цій системі

1.1. Мета, завдання та міні лексикон

Мета: сформулювати уявлення студентів про предмет дисципліни «Банківське право» та навчити їх правильно застосувати знання в дискусійних питаннях.

Ключові завдання теми:

- вивчення основних положень банківського права;
- вивчення всього різноманіття банківських установ, що вступають у правовідносини з іншими суб'єктами господарювання та між собою;
- розгляд етапів історичного розвитку банківської системи;
- дослідження особливостей організаційно-правової форми банківських установ, порядку створення, структури, органів управління.

Міні лексикон (10 термінів)

Банк, банківська система, банківське право, банківські правовідносини, суб'єкти банківського права, Національний банк України, комерційні банки, законодавчі регулятори банківської діяльності, права, обов'язки та відповідальність службовців банківського сектору країни.

1. Банківське право – це система правових норм, що регулюють порядок організації та діяльності банків України, їх взаємовідносини з клієнтами (юридичними та фізичними особами), що обслуговуються банками, а також порядок здійснення банківських операцій.

Банківське право регулює правові основи розрахунків, виходячи з принципу, що всі підприємства, установи й організації різних форм власності зобов'язані зберігати кошти на рахунках у банках і дотримуватися встановленого порядку проведення безготівкових розрахунків.

Норми банківського права є загальнообов'язковими правилами поведінки, які встановлюють і регулюють публічні відносини, пов'язані з

організацією та функціонуванням банків, з порядком здійснення ними банківських операцій, а також приватні відносини банків з клієнтами. Для з'ясування поняття норми банківського права важливе значення має визначення специфічних ознак, що характеризують норми банківського права.

Норми банківського права:

- чітко визначають юридичні права і обов'язки учасників;
- закріплюють правове положення суб'єктів банківських правовідносин;
- передбачають певні варіанти їх поведінки;
- жорстко закріплюють вимоги держави у сфері банківської діяльності – встановлюється відповідальність за невиконання приписів держави;
- регулюють організацію і функціонування банківської системи, основу якої складають грошово-кредитні відносини, об'єктом яких є гроші та грошові зобов'язання.

Банківське право ґрунтується як на загальноправових принципах, притаманних усьому національному праву (законності, верховенстві права та рівності всіх перед законом), так і на спеціальних, що мають свої специфічні ознаки, притаманні саме банківській сфері.

2. Банківські правовідносини встановлюють між учасниками юридичний зв'язок організаційного і майнового характеру, який врегульовано нормами банківського права.

Банківські правовідносини виконують такі основні функції:

- закріплюють конкретну поведінку учасників у процесі банківської діяльності або у здійсненні банківських операцій;
- визначають коло суб'єктів, на яких поширюється дія норм банківського права;
- забезпечують приведення в дію юридичних засобів для реалізації суб'єктивних прав і юридичних обов'язків.

Банківські правовідносини складаються із суб'єктів, між якими виникли правові відносини, об'єктів та змісту, тобто суб'єктивних юридичних прав і обов'язків.

Суб'єктами банківських правовідносин можуть бути державні органи (НБУ), суб'єкти господарювання (комерційні банки, підприємства), люди (громадяни України, іноземці).

У деяких випадках суб'єктом банківських відносин виступає держава (при випуску державних облігацій, при використанні банківського кредиту для покриття нестачі бюджетних коштів).

Відповідно до чинного законодавства одним із обов’язкових суб’єктів банківської діяльності є банк або фінансова установа.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Національний банк України» банк – це юридична особа, яка на підставі ліцензії Національного банку України здійснює діяльність по залученню вкладів від фізичних та юридичних осіб, веденню рахунків і наданню кредитів на власних умовах.

Змістом банківських правовідносин є права та обов’язки суб’єктів банківських правовідносин у процесі організації та діяльності банків і небанківських фінансових установ щодо здійснення конкретних банківських операцій.

Виникнення, зміна і припинення банківських правовідносин пов’язані з юридичними фактами, тобто подіями і діями, передбаченими нормами банківського законодавства. Наприклад, для виникнення правовідносин з організації комерційного банку необхідною умовою є дія щодо подання комерційним банком підготовлених на реєстрацію документів до НБУ. Для виникнення кредитних правовідносин юридичним фактом є укладення кредитного договору.

3. В основі вивчення дисципліни «Банківське право» полягає банківська система України.

Банківська система є елементом економічного базису суспільства, що розвивається за законами ринкової економіки.

Банківська система є складовою частиною кредитної системи держави.

Банківська система – це розгалужена сукупність банків, банківських інститутів.

Отже, у загальному вигляді під банківською системою розуміється сукупність різних видів банків, фінансово-кредитних установ та банківських інститутів, що діють у межах єдиного фінансово-кредитного механізму на чолі з центральним банком і йому підпорядковуються, за допомогою яких здійснюється мобілізація коштів і надаються різноманітні послуги щодо прийому вкладів і надання кредитів.

Банківська система являє собою законодавчо окреслену, чітко структуровану сукупність фінансових інститутів, які займаються банківською діяльністю.

Специфіка банківської системи проявляється в її функціях, а саме:

а) функція створення грошей і регулювання грошової маси, яка полягав в тому, що банківська система оперативно змінює масу грошей в обігу, відповідно до попиту на гроші;

б) трансформаційна функція, яка полягає в тому, що банки, мобілізуючи вільні кошти одних суб'єктів господарювання і передаючи їх іншим, мають можливість змінювати (трансформувати) величину й строки грошових капіталів та фінансові ризики;

в) стабілізаційна функція, тобто функція забезпечення сталості банківської діяльності та грошового ринку, оскільки банки працюють в умовах постійної чи підвищеної загрози втрати грошей та банкрутства.

Згідно зі ст. 4 Закону України «Про банки і банківську діяльність» сучасна банківська система України складається з Національного банку України та інших банків, що створені і діють на території України відповідно до положень цього Закону, тобто має два рівні.

4. На першому рівні виступає головний, центральний банк країни Національний банк України та його організаційна структура, на другому рівні – комерційні банки різних видів і форм власності, спеціалізації та сфер діяльності з відповідною мережею установ (філії, відділення).

В системі центральних органів виконавчої влади України Національний банк України займає особливе місце.

Правове положення НБУ визначається Конституцією України (ст. ст. 99, 100), Законом України «Про Національний банк України», а також іншими нормативними актами.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про Національний банк України» НБУ є центральним банком держави, особливим центральним органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються чинним законодавством.

Національний банк України становить перший рівень банківської системи України і є свого роду «банком банків», який виконує базові функції кредитної і резервної системи та обслуговує виконання Державного бюджету країни.

Національний банк України є емісійним центром держави, якому належить монопольне право на випуск грошей в обіг на території країни.

Національний банк України проводить єдину державну політику у сфері грошового обігу, кредиту, валютного регулювання, забезпечення стабільності національної грошової одиниці, організовує міжбанківські розрахунки.

Національний банк України забезпечує управління золотовалютними резервами держави, є єдиним зберігачем державного золотовалютного

запасу, а також дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння, інших коштовностей, що належать державі.

Національний банк України з метою безпеки і фінансової стабільності координує діяльність банківської системи в цілому, здійснює функції банківського регулювання і нагляду за діяльністю банків, проводить ліцензування банківської діяльності та операцій у передбачених законом випадках.

Національний банк України приймає на зберігання Державного бюджету України та позабюджетних фондів, виконує операції з обслуговування державного боргу, пов’язані із розміщенням державних цінних паперів, їх погашенням і виплатою доходу за ними.

Національний банк України підтримує економічну політику Кабінету Міністрів України, якщо вона не суперечить забезпеченню стабільності національної грошової одиниці. НБУ забороняється надавати прямі кредити як у національній, так і в іноземній валюті на фінансування витрат Державного бюджету України.

Принципи системи Національного банку України можна визначити як закріплені в законі, обов’язкові для виконання основоположні ідеї й положення, що найбільш повно і всебічно відображають особливості побудови НБУ та правовідносини, що виникають у зазначеній сфері.

Особливого значення набуває закріплений Конституцією України принцип законності. Великого значення для банківської системи України набув принцип незалежності НБУ. Ще в діяльності центрального банку реалізовано принцип організації НБУ на базі державної власності, який є одним з визначальних принципів організації діяльності центральних банків держав. Також серед основних організаційних принципів центрального банку є принципи: економічної самостійності, спеціальної правоздатності, централізації, здійснення діяльності без мети отримання прибутку, вертикальної структури управління системою НБУ, колегіальності управління.

5. Комерційні банки – основна ланка кредитної системи держави, до складу якої входять кредитні установи, що здійснюють різноманітні банківські операції для своїх клієнтів на засадах комерційного розрахунку. З цією метою вони використовують не тільки свій власний капітал, але й залучений фінансовий капітал у виді внесків, депозитів, міжбанківських кредитів та інших джерел. При цьому залучені кошти, як правило, значно перевищують обсяг власного капіталу комерційних банків.

Комерційні банки класифікуються за рядом ознак:

- залежно від форми власності вони поділяються на приватні та державні;
- за формою організації й засобом формування статутного капіталу серед приватних банків переважають акціонерні у виді товариств публічного типу;
- залежно від кола виконуваних операцій бувають універсальні та спеціалізовані комерційні банки. Всі комерційні банки хочуть бути універсальними, тобто надавати весь спектр банківських послуг і операцій. У той же час деякі банки створюють спеціалізовані філії (інвестиційні, розрахункові та ін.);
- залежно від території діяльності комерційні банки підрозділяються на міжнародні, республіканські, регіональні.

Банківські операції можуть провадитися тільки на підставі спеціальної ліцензії НБУ.

Порядок створення і діяльності комерційних банків регламентується законами України «Про банки і банківську діяльність», «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про Національний банк України», «Про режим іноземного інвестування», «Про заставу» та ін.

1.3. Контрольні питання

1. Які нормативно-правові акти регулюють здійснення банківської діяльності в Україні?
2. Що таке банківське право?
3. Що є предметом банківського права?
4. Якими є суб’єкти банківських правовідносин?
5. У чому полягає специфіка банківських правовідносин?
6. Назвіть складові банківської системи України.
7. Що таке банківська діяльність?
8. Якими є основні функції Національного банку України?
9. За якими ознаками класифікуються комерційні банки?
10. Якими законами України регламентується діяльності комерційних банків?

1.4. Термінологічний блок до теми

Банк (від італ. banco – лавка або стіл) – кредитно-фінансова установа, яка здійснює грошові розрахунки, акумулює грошові кошти та інші цінності, надає кредити та здійснює інші послуги за фінансовими операціями.

Банківська гарантія – безвідзивне зобов'язання банку виплатити певну суму у випадку, коли третя особа не зробить цього.

Банківське право – це система правових норм, що регулюють порядок організації та діяльності банків України, їх взаємовідносини з клієнтами (юридичними та фізичними особами), що обслуговуються банками, а також порядок здійснення банківських операцій.

Банківські правовідносини – це врегульовані нормами банківського права відносини, що виникають у сфері банківської діяльності.

Банківська система – сукупність різних видів національних банків і кредитних установ, що діють в рамках загального грошово-кредитного механізму.

Банки комерційні – кредитні установи, що здійснюють всі різновиди банківських операцій (крім емісії грошей) для підприємств усіх галузей за рахунок грошей, залучених у вигляді вкладів.

Національний банк України – центральний банк України, який здійснює керівництво всією кредитною системою країни, має монопольне право емісії банкнот, є головним провідником грошово-кредитної політики держави.

Тема 2. Поняття та правове положення операцій банку. Розрахункові правовідносини

2.1. Мета, завдання та міні лексикон

Мета: сформулювати уявлення студентів про порядок функціонування системи готівково-грошового обігу в банках, розкрити механізм правового регулювання готівкового та безготівкового грошового обігу в Україні.

Ключові завдання теми:

- розгляд сутності готівкових та безготівкових розрахунків;
- вивчення заходів впливу на ці сфери господарської діяльності з боку Національного банку України та інших державних органів;
- розгляд міри відповідальності за порушення розрахункової дисципліни.

Міні лексикон (10 термінів)

Грошовий обіг, готівкові платежі, безготівкові розрахунки, касові операції, ліміт, інкасація, чек, платіжне доручення, розрахункова дисципліна, відповідальність.

1. Банківські операції є операціями для залучення грошових коштів та їх вкладення у позики, цінні папери і послуги, випуску в обіг і вилучення з

нього грошей, для розрахунків, фінансування та кредитування капітальних вкладень, касового виконання державного бюджету тощо.

Відповідно до ст. 47 Закону України «Про банки і банківську діяльність» на підставі банківської ліцензії банки мають право здійснювати такі банківські операції:

- приймання вкладів (депозитів) від юридичних і фізичних осіб;
- відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів і банків-кореспондентів, у тому числі переказ грошових коштів з цих рахунків за допомогою платіжних інструментів та зарахування коштів на них;
- розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик;
- операції з валютними цінностями;
- емісію власних цінних паперів;
- організацію купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів;
- здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені (включаючи андеррайтинг);
- операції за грошовими вимогами, надання гарантій за грошовими зобов’язаннями;
- фінансування під відступлення права грошової вимоги (факторинг) та пов’язане з цим ведення обліку грошових вимог до боржників, пред’явлення до сплати грошових вимог від імені клієнтів або від свого імені, а також інші операції, спрямовані на одержання коштів від боржника;
- лізингові операції;
- послуги з відповідального зберігання та надання в оренду сейфів для зберігання цінностей та документів;
- випуск, купівлю, продаж і обслуговування чеків, векселів та інших оборотних платіжних інструментів;
- випуск банківських платіжних карток і здійснення операцій з використанням цих карток;
- надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських операцій.

За умови отримання письмового дозволу НБУ банки також мають право здійснювати такі операції:

1) здійснення інвестицій у статутні фонди та акції інших юридичних осіб;

2) здійснення випуску, обігу, погашення (розповсюдження) державної та іншої грошової лотереї;

3) перевезення валютних цінностей та інкасацію коштів;

4) проведення операцій за дорученням клієнтів або від свого імені: з інструментами грошового ринку; з інструментами, що базуються на обмінних курсах та відсотках; з фінансовими ф'ючерсами та опціонами;

5) довірче управління коштами та цінними паперами за договорами з юридичними та фізичними особами;

6) депозитарну діяльність і діяльність з ведення реєстрів власників іменних цінних паперів.

НБУ встановлює порядок надання банкам дозволу на здійснення вищезазначених перших чотирьох операцій та визначає умови, за яких цей дозвіл надається, а саме:

а) рівень регулятивного капіталу банку має відповідати вимогам НБУ, що підтверджується незалежним аудитором;

б) банк не є об'єктом застосування заходів впливу;

в) банком подано план, за яким він здійснюватиме таку діяльність, і цей план схвалений НБУ;

г) НБУ дійшов висновку, що банк має достатні фінансові можливості і відповідних спеціалістів для здійснення такої діяльності.

Комерційні банки мають право здійснювати інші угоди згідно із законодавством України.

2. Грошовий обіг на території України здійснюється в готівковому або безготівковому порядку.

Готівкові розрахунки – це платежі готівкою підприємств, підприємців та фізичних осіб за реалізовану продукцію і за операціями, які безпосередньо не пов'язані з реалізацією продукції та іншого майна.

Безготівкові розрахунки – це грошові розрахунки, в яких платежі здійснюються без участі готівки шляхом перерахування коштів з рахунку платника на рахунок отримувача грошей або шляхом заліку взаємних вимог. Комерційні банки зацікавлені в залученні грошей для розрахунково-касового обслуговування.

Підприємства, організації у процесі виконання укладених договорів здійснюють розрахунки за своїми зобов'язаннями.

Розрахунки між суб'єктами господарської діяльності, як правило, здійснюються у безготівковому порядку через банк.

Розрахункові правовідносини – це такі, що виникають між організаціями в процесі здійснення розрахунків у безготівковому порядку через кредитні установи. Основою правового регулювання безготівкових розрахунків є Закон України від 5 квітня 2001 р. «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні». Основний зміст розрахункових правовідносин розкрито в принципах, на яких базується організація безготівкових розрахунків, зокрема:

1) всі підприємства та організації зобов'язані зберігати свої кошти – як власні, так і позикові, на рахунках в установах банку, за винятком залишків готівки в їхніх касах у межах установленого ліміту;

2) розрахунки між підприємствами та організаціями здійснюються, як правило, безготівковим способом через банки;

3) безготівкові розрахунки провадяться за чинними формами розрахунків та шляхом закріплення їх у відповідних договорах;

4) суб'єкти господарювання мають право самостійного вибору умов про попередню оплату товарів (робіт, послуг), за винятком випадків, закріплених у законодавстві та форми розрахунків;

5) платежі провадяться за рахунок коштів платника або в межах наданого банківського кредиту;

6) списання коштів з рахунків клієнтів здійснюється тільки за їх розпорядженням або з їхньої згоди (за акцептом), або на підставі платіжних вимог стягувачів у разі примусового списання коштів;

7) поточні рахунки підприємства відкривають установи банків тільки за умови повідомлення про це податкового органу;

8) при проведенні розрахункових операцій контролюється додержання підприємствами й організаціями розрахункової та касової дисципліни. До господарюючих суб'єктів, які порушують правила розрахунків, застосовуються відповідні санкції.

Розрахункові правовідносини регулюються як цивільно-правовими, господарсько-правовими, так і фінансово-правовими нормами. Договірні відносини – відносини між продавцем і покупцем, які укладають договори про продаж продукції, надання послуг або виконання робіт, про здійснення розрахункових операцій, а також відносини з приводу відкриття рахунків у кредитній установі регулюються цивільно-правовими нормами. Відносини, що виникають у результаті діяльності кредитних установ – регламентація прав і обов'язків власника рахунку і банку – регулюються фінансово-

правовими нормами і мають імперативний характер, що не дозволяє сторонам чинити за власним волевиявленням.

Можна виділити п'ять каналів прямування готівки.

Перший канал прямування готівки. Частина грошей, виданих із банківських кас, може на тривалий час затриматися на руках у населення (наприклад, внаслідок незадовільного попиту на товари), і тому надходження грошей у банківську систему за визначений період виявляються меншими, ніж видача. Проте прямування готівки за найбільш значним каналом *«банк – підприємства – населення – підприємства – банк» с*лужить найважливішою організаційною основою та умовою для регулювання грошового обігу.

Другий, причому набагато менший, канал обігу готівки – прямування її між підприємствами і населенням, коли потік грошей безпосередньо не проходить через каси банку. Наприклад, у результаті роздрібного продажу товарів відбулося прямування грошей від населення до роздрібного торгового підприємства. Останнє частину отриманого виторгу не здало в банк, а використовувало для видачі зарплати своїм робітникам або для оплати сільськогосподарської продукції, закупленої в населення. Прямування грошей каналом *«населення – підприємство – населення»* хоча й не проходить безпосередньо через банківські установи, але знаходиться під їхнім суворим контролем, дозволяє усунути зайві перевезення грошей, а отже, скоротити витрати обігу.

Третій канал прямування готівки – це дрібні готівкові платежі одного підприємства іншому за товари і послуги.

Четвертий канал являє собою прямування готівки безпосередньо між банком і населенням. Він пов'язаний із виконуваними банком грошовими операціями з обслуговування населення, зокрема з прийомом і виданням внесків, кредитуванням населення, виданням пенсій, прийомом від громадян деяких платежів.

П'ятим каналом прямування готівки є розрахунки між громадянами. Ці розрахунки переважно пов'язані з ринковою («базарною») торгівлею та оплатою різноманітних послуг. Особливість цього каналу полягає в тому, що він носить неорганізований характер, не піддається прямому врахуванню, спостереженню і регулюванню. Розмір цього обороту розраховується непрямим шляхом. Для цього використовуються відомості вибіркового урахування ринкових оборотів, вибіркового обстеження бюджетів сімей та інші матеріали.

З метою обмеження готівкового грошового обігу Національний банк використовує такі методи регулювання обігу: лімітування залишку грошей у касах підприємств і організацій, визначення норм і цілей витрат грошей із виторгу, встановлення порядку і термінів передачі виторгу в банк, контроль за дотриманням правил касової дисципліни.

3. Усі розрахунки в господарському обігу України суб'єкти господарювання та громаняни здійснюють як готівкою, так і в безготівковому порядку через установи банків відповідно до правил здійснення розрахункових і касових операцій, затверджених НБУ. Сфера застосування готівки між суб'єктами господарювання обмежена і регулюється Інструкцією про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затвердженою постановою Правління НБУ від 21 січня 2004 р. № 22, Інструкцією про ведення касових операцій банками в Україні, затвердженою постановою Правління НБУ від 25.09.2018 р. № 103; Положенням про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затвердженим постановою Правління НБУ від 29.12.2017 р. № 148.

Відповідно до Правил НБУ визначені головні вимоги щодо проведення банками касових операцій та касового обслуговування клієнтів. До них належать:

- здійснення касового обслуговування клієнтів на договірних засадах;
- повне і своєчасне задоволення потреб клієнтів у готівкових коштах;
- повне і своєчасне оприбуткування готівкових коштів, що надійшли до кас банків, та зарахування їх на рахунки клієнтів;
- проведення експертизи грошових знаків на справжність та платіжність;
- обмін непридатних до обігу грошових знаків на придатні (без обмежень і безкоштовно);
- вилучення з обігу сумнівних щодо справжності грошових знаків і відправлення їх для дослідження в НБУ;
- здійснення належного внутрішнього контролю за касовими операціями;
- створення безпечних умов роботи з готівкою та її збереження.

Банки мають право здійснювати касове обслуговування клієнтів після отримання ліцензії Національного банку за умови дотримання чинного законодавства України щодо організації готівкового обігу.

Важливим обов'язком банків є видача готівкових коштів підприємствам і організаціям, тобто безперебійне касове обслуговування

клієнтів. Під касовими операціями мається на увазі діяльність банку, пов'язана з інкасацією, зберіганням та видачею підприємствам готівкових коштів. Підприємства здійснюють операції з готівковими коштами згідно з Інструкцією про організацію роботи з готівкового обігу установами банків України. Ці правила передбачають дотримання підприємствами касової дисципліни, тобто додержання встановленого порядку ведення підприємствами операцій з готівкою. Це означає, що усі підприємства, які здійснюють операції з готівкою в національній валюті та мають поточні рахунки в установах банків, можуть тримати в своїй касі на кінець дня готівку в межах лімітів каси.

Ліміт залишку готівки в касі – це граничний розмір, що може залишатися в касі підприємства в позаробочий час.

Касові операції оформлюються касовими ордерами, видатковими відомостями, розрахунковими документами, документами за операціями із застосуванням платіжних карток, іншими касовими документами, які, згідно із законодавством України, підтверджували б факт продажу (повернення) товарів, надання послуг, отримання (повернення) готівкових коштів.

Кожне підприємство визначає ліміт залишку каси з урахуванням режиму і специфіки його роботи, віддаленості від банку, обсягу касових оборотів (надходжень і видатків) за всіма рахунками, установлених строків здавання готівки, тривалості операційного часу банку, наявності домовленості підприємства з банком на інкасацію тощо.

Якщо підприємством ліміт готівки не встановлено (незалежно від причин такого невстановлення), то ліміт каси вважається нульовим. У цьому разі вся готівка, що перебуває в його касі на кінець робочого дня і не здана підприємством, вважається понадлімітною.

Важливе значення має контроль за дотриманням порядку ведення операцій з готівкою.

Детальніше загальні правила, форми і стандарти розрахунків банків та інших юридичних і фізичних осіб встановлено в Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затвердженій постановою Правління НБУ від 21 січня 2004 р. № 22.

Форми безготівкових розрахунків, які проводяться банками, розглядаються у статтях 1087-1098, 1102-1106 ЦК України.

Відповідальність за правильність заповнення реквізитів розрахункового документа несе особа, яка його оформила і подала його до обслуговуючого банку.

4. Відповідальність об’єктивно необхідна і є гарантом нормальних взаємовідносин підприємств і банків, дотримання порядку безготівкових розрахунків, договірної і розрахункової дисципліни, чинного законодавства і нормативних актів. Ця відповідальність визначається, з одного боку, нормативно-законодавчими документами, а з іншого – договорами між підприємствами і банками.

Основні вимоги до касової дисципліни викладені в Положенні про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затвердженому постановою Правління НБУ від 29.12.2017 р. № 148.

Розглянемо порушення, за які передбачена адміністративна відповідальність.

1. *Перевищення обмеження на готівкові розрахунки*. Як зазначено в п. 6 Положення про касові операції, суб’єкти господарювання мають право здійснювати розрахунки готівкою протягом одного дня за одним або декількома платіжними документами:

1) між собою – у розмірі до 10000 грн. включно;

2) з фізичними особами – у розмірі до 50000 грн. включно.

Отже, перевищення обмеження на готівкові розрахунки призведе до застосування штрафу згідно зі ст. 163-15 КпАП. Фізосіб-підприємців і посадових осіб юрособи можуть притягти до відповідальності у вигляді штрафу в розмірі від 100 до 200 НМДГ (від 1700 до 3400 грн.). У разі повторного протягом року порушення особою, яку було піддано адміністративному стягненню, – від 500 до 1000 НМДГ (від 8500 до 17000 грн.**)**. Справи про такі порушення розглядають податківці (ст. 234-2 КпАП).

Пунктом 7 *Положення про касові операції* передбачено, що фізичні особи протягом одного дня також можуть розраховуватися із суб’єктами господарювання лише в межах суми 50000 грн. (за одним або декількома платіжними документами). Було б логічно, щоб у разі перевищення граничної суми розрахунку в такому випадку відповідальність ніс саме платник, тобто людина (громадянин). Але, зважаючи на те що нині відповідальність до фізичних осіб за перевищення граничних сум розрахунків законодавством не передбачено, найімовірніше, що й у цій ситуації штрафуватимуть саме отримувача коштів (його посадових осіб). Адже він був повинен проконтролювати суму платежу під час оприбуткування готівки.

2. *Несвоєчасна здача виручки***.** Установлюючи ліміт каси, підприємства також зобов’язані визначитися зі строками здачі готівкової виручки в банк.

Своєю чергою, необхідно враховувати передбачені п. 48 Положення про касові операції обмеження:

1) підприємства, розташовані в населених пунктах, де є банки, повинні здавати виручку щодня в день її надходження до каси;

2) підприємства, в яких час закінчення робочого дня, установлений правилами внутрішнього трудового розпорядку та графіками змінності, не дає змогу забезпечити здавання готівкової виручки в день її надходження, – наступного за днем надходження готівкової виручки до каси дня;

3) підприємства, розташовані в населених пунктах, де немає банків, – не рідше ніж раз на 5 робочих днів.

Порушення цих строків може призвести до застосування санкцій:

за ст. 164-2 КпАП: штраф від восьми до п’ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; за повторне протягом року порушення – штраф від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

за ст. 1644 КпАП: штраф на осіб, відповідальних за здавання виручки, – від 17 до 80 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, за повторне протягом року порушення – від 43 до 175 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Рішення про накладення такого штрафу приймають органи Національної поліції (ст. 222 КпАП).

2.3. Контрольні питання

1. Які операції можуть здійснювати банки за умови отримання письмового дозволу НБУ?

2. Що таке грошовий обіг?

3. Якими нормативно-правовими актами регулюються розрахункові правовідносини?

4. Дайте поняття розрахункових правовідносин.

5. Назвіть форми безготівкових розрахунків.

6. Назвіть принципи організації платіжної системи.

7. Назвіть етапи обслуговування і закриття рахунків.

8. Якими документами оформлюються касові операції?

9. Що таке ліміт залишку готівки в касі?

10. Якою є відповідальність банків і підприємств за порушення розрахункової дисципліни?

2.4. Термінологічний блок до теми

Банківські операції – це операції банків для залучення коштів, видачі позик, розрахункового обслуговування клієнтів та виконання інших їх доручень.
Безготівкові розрахунки – це розрахунки, які здійснюються за допомогою записів на рахунках у банках, коли гроші списуються з рахунку платника і зараховуються отримувачу.
Готівка (готівкові кошти) – грошові знаки національної валюти України - банкноти і монети, у тому числі й обігові пам'ятні та ювілейні монети, які є дійсними платіжними засобами.
Документообіг – це система оформлення, використання та руху розрахункових документів.
Інкасо – банківська операція по стягненню грошових коштів з платника на користь одержувача на підставі письмового доручення останнього з наданням відповідних документів.
Ліміт залишку каси – це граничний залишок грошей в операційній касі з метою максимального скорочення частих або значних перевезень готівки.
Ліцензування – це порядок видачі комерційним банкам, які набули статусу юридичної особи, дозволу на здійснення деяких чи всіх банківських операцій.

Тема 3. Правове регулювання відносин на ринку цінних паперів

3.1. Мета, завдання та міні лексикон

Мета: засвоїти поняття банківських операцій з цінними паперами, а також систематизувати види цінних паперів, функціонування яких передбачено діючим законодавством та які можуть служити об'єктами банківських операцій.

Ключові завдання теми:

- розгляд та визначення поняття та видів цінних паперів,
- розгляд і класифікація банківських операцій з цінними паперами,
- аналіз відповідальності за правопорушення на ринку цінних паперів.

Міні лексикон (10 термінів)

Цінні папери, операції з цінними паперами, акція, дивіденди, облігація, вексель, опціон, емітент, андерайтинг, страхування.

1. Згідно з ч. 7 ст. 139 ГК України цінні папери є особливим видом майна. Їх правовий режим визначається статтями 163-166 ГК України, а

також статтями 194-198 ЦК України. Поняття «цінний папір» містить у собі комплекс юридичних і економічних характеристик.

Цінним папером є документ установленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право, визначає взаємовідносини емітента цінного папера (особи, яка видала цінний папір) і особи, що має права на цінний папір, та передбачає виконання зобов'язань за таким цінним папером, а також можливість передачі прав на цінний папір та прав за цінним папером іншим особам (ст. 3 ЗУ «Про цінні папери та фондовий ринок»).

Права на цінний папір та права за цінним папером, що існує в документарній формі, належать:

пред'явникові цінного паперу (цінний папір на пред'явника);

особі, зазначеній в цінному папері (іменний цінний папір);

особі, зазначеній в цінному папері, яка може сама реалізувати такі права або призначити своїм наказом іншу уповноважену особу (ордерний цінний папір).

Ордерні цінні папери можуть існувати виключно в документарній формі.

В Україні у цивільному та господарському обороті можуть бути такі групи цінних паперів:

1) пайові цінні папери, які засвідчують участь власника таких цінних паперів (інвестора) у статутному капіталі та/або активах емітента (у тому числі активах, які знаходяться в управлінні емітента) та надають власнику зазначених цінних паперів (інвестору) право на отримання частини прибутку (доходу), зокрема у вигляді дивідендів, та інші права, встановлені законодавством, а також проспектом цінних паперів або рішенням про емісію цінних паперів. До пайових цінних паперів відносять: акції; інвестиційні сертифікати; сертифікати фонду операцій з нерухомістю;

2) боргові цінні папери – цінні папери, що посвідчують відносини позики і передбачають зобов'язання емітента або особи, яка видала неемісійний цінний папір, сплатити у визначений строк кошти, передати товари або надати послуги відповідно до зобов'язання. До боргових цінних паперів відносять: облігації підприємств; державні облігації України; облігації місцевих позик; казначейські зобов'язання України; ощадні (депозитні) сертифікати; векселі; облігації міжнародних фінансових організацій; облігації Фонду гарантування вкладів фізичних осіб;

3) іпотечні цінні папери – цінні папери, випуск яких забезпечено іпотечним покриттям (іпотечним пулом) та які посвідчують право власників

на отримання від емітента належних їм коштів. До іпотечних цінних паперів відносять: іпотечні облігації; іпотечні сертифікати; заставні;

4) приватизаційні цінні папери – цінні папери, які посвідчують право власника на безоплатне одержання у процесі приватизації частки майна державних підприємств, державного житлового фонду, земельного фонду;

5) похідні цінні папери – цінні папери, механізм випуску та обігу яких пов'язаний з правом на придбання чи продаж протягом строку, встановленого договором, цінних паперів, інших фінансових та/або товарних ресурсів;

6) товаророзпорядчі цінні папери – цінні папери, які надають їхньому держателю право розпоряджатися майном, вказаним у цих документах.

До особи, яка набула право на цінний папір, одночасно переходять у сукупності всі права, які ним посвідчуються (права за цінним папером), крім випадків, установлених законом або договором.

2. Чинне законодавство України у сфері банківської діяльності, цінних паперів, операцій з ними та фондового ринку не передбачає будь-яких принципових обмежень для здійснення операцій із цінними паперами комерційними банками. Таким чином, банки України мають можливість здійснювати увесь спектр операцій із цінними паперами.

У загальному вигляді операція з цінними паперами – це юридично оформлена та закінчена дія або послідовність дій на фондовому ринку, об'єктом яких є цінні папери та грошові засоби.

<u>Основними видами операцій із цінними паперами</u> є:

- випуск (емісія) цінних паперів;
- купівля-продаж цінних паперів;
- виплата доходів у вигляді дивідендів або відсотків;
- погашення цінних паперів.

Усі банківські операції з цінними паперами можуть бути розподілені на три основні групи:

емісійні – пасивні операції, які здійснюються через випуск цінних паперів власного боргу;

інвестиційні – активні операції із вкладення власних та залучених фінансових ресурсів у фондові активи шляхом придбання відповідних цінних паперів на фондовому ринку від свого імені;

клієнтські – посередницькі операції з цінними паперами, які здійснюються банками від імені, за рахунок та на користь клієнтів.

3. Відповідно до чинного законодавства до учасників ринку цінних паперів можуть застосовуватися такі види відповідальності:

а) господарсько-правова;

б) адміністративна;

в) фінансова;

г) кримінальна.

Найширшу сферу застосування має господарсько-правова відповідальність, яка застосовується у формі відшкодування збитків учаснику ринку цінних паперів (РЦП), права якого порушені. Крім цього – застосування штрафів та оперативно-господарських санкцій до правопорушників.

Конкретні види правопорушень на РЦП безпосередньо передбачені нормами права, однак можуть передбачатися і в договорах, наприклад, у договорі купівлі-продажі власниками цінних паперів. Під час укладення договорів сторони докладно передбачають всі умови договірних зобов'язань і можливі негативні наслідки для правопорушника.

Відповідальність за порушення на РЦП регулюється ст. 11 Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», статтями 163, 163/5, 163/7 - 163/12, 188/30 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Згідно з ч. І ст. 11 Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку застосовує до юридичних осіб фінансові санкції.

Найсуворішим видом юридичної відповідальності за правопорушення у сфері обігу цінних паперів є кримінальна відповідальність, яка застосовується до учасників ринку цінних паперів і настає за дії, передбачені статтями 199 (Виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів), 222-1 (Маніпулювання на фондовому ринку), 223-1 (Підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів), 223-2 (Порушення порядку ведення реєстру власників іменних цінних паперів), 224 (Виготовлення, збут та використання підроблених недержавних цінних паперів), 232-1 (Незаконне використання інсайдерської інформації), 232-2 (Приховування інформації про діяльність емітента).

3.3. Контрольні питання

1. Який документ називається цінним папером?
2. На які групи можна класифікувати цінні папери?

3. Назвіть основні види операцій з цінними паперами.
4. Хто приймає рішення про випуск акцій?
5. Якими можуть бути цінні папери за формою випуску?
6. Що таке опціон?
7. Якими є види акцій?
8. Що таке інвестиційні операції з цінними паперами?
9. Які цінні папери відносяться до боргових?
10. Які види відповідальності можуть застосовуватися до порушників на ринку цінних паперів відповідно до чинного законодавства?

3.4. Термінологічний блок до теми

Акція – цінний папір без установленого строку обігу, що засвідчує пайову участь у статутному фонді акціонерного товариства, підтверджує членство в акціонерному товаристві та право на участь в управлінні ним, дає право його власникові на одержання частини прибутку у вигляді дивіденду, а також на участь у розподілі майна при ліквідації акціонерного товариства.

Боргові цінні папери – цінні папери, що посвідчують відносини позики і передбачають зобов'язання емітента або особи, яка видала неемісійний цінний папір, сплатити у визначений строк кошти, передати товари або надати послуги відповідно до зобов'язання.

Вексель – цінний папір, який засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця сплатити після настання терміну певну суму грошей власникові векселя (векселедержателю).

Дивіденд – частина прибутку акціонерного товариства, яка розподіляється між акціонерами у вигляді доходу відповідно до кількості та видів акцій, що їм належить.

Облігація – цінний папір, що засвідчує внесення її власником грошових коштів і підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного папера в передбачений у ньому строк з виплатою фіксованого відсотка (якщо інше не передбачено умовами випуску).

Опціон – стандартний документ, який засвідчує право придбати (продати) цінні папери (товари, кошти) на визначених умовах у майбутньому з фіксацією ціни на час його укладання або на час такого придбання за рішенням сторін контракту.

Цінні папери – грошові документи, що засвідчують право володіння або відносини позики, визначають взаємовідносини між особою, яка їх випустила, та їх власником і передбачають, як правило, виплату доходу у

вигляді дивідендів або відсотків, а також можливість передачі грошових та інших прав, що випливають з цих документів, іншим особам.

Модуль 2.
Тема 4. Правове регулювання кредитних та інвестиційних операцій банків

4.1. Мета, завдання та міні лексикон

Мета: сформувати у студента вміння знаходити та аналізувати інформацію з різних джерел щодо правового регулювання кредитних та інвестиційних операцій банків України.

Ключові завдання теми:

- аналіз нормативно-правової бази щодо організації і здійснення споживчого та іпотечного кредитування в комерційних банках;
- розкрити поняття, види та функції банківського кредиту;
- визначити місце кредиту в діяльності банків;
- розглянути міри відповідальності за порушення кредитної дисципліни.

Міні лексикон (10 термінів)

Кредит, кредитор, кредитні операції, факторингові операції банків, лізингові операції банків, кредитний договір, відсоткова ставка, інвестиція, іпотека, трастові операції банків.

1. Слово «кредит» походить від латинської «kredit» (позика, борг). У той же час «kreditium» перекладається як «вірую», «довіряю». У широкому значенні слова, з юридичної і з економічної точок зору, кредит – це угода, договір між суб’єктами господарювання або людьми про позику або позичку. Один із партнерів (позикодавець, кредитор) надає іншому (позикоодержувачу, позичальнику) гроші (іноді майно) на певний строк з умовою повернення еквівалентної вартості, як правило, з оплатою цієї послуги у вигляді відсотку. При кредиті з’являється договір позики або позички (поняття позики і позички можна використовувати як синоніми).

Розкриваючи сутність банківського кредитування, зазначимо, що ключовим законодавчим актом, який регулює ці відносини, є Цивільний кодекс України, в якому банківському кредитуванню присвячено ст. 380–385. Крім того, з різною мірою цієї сфери стосуються й інші норми Кодексу. Ще більш важливого значення в регулюванні банківської діяльності мають норми Господарського кодексу України. У цьому акті у главі 35 «Особливості правового регулювання фінансової діяльності» наявний

параграф 1 «Фінанси і банківська діяльність», що вміщує статті 333-351. У Кодексі наявні і інші норми, які прямо або непрямо стосуються діяльності банків. Крім цього, відносини у сфері банківського кредитування регулюють норми спеціального банківського законодавства, зокрема ст. 49 Закону України «Про банки і банківську діяльність», ст. 42 Закону України «Про Національний банк України».

У ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» наведено таке визначення банківського кредиту: «Банківський кредит – будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми». Отже, у наведеному визначенні кредит – це не тільки грошові кошти, а й зобов'язання, що випливають з договору чи з інших підстав.

Кредитну систему України очолює НБУ, який вживає заходи у цій сфері з метою регулювання грошового обігу. До кредитної системи України належать також комерційні банки та небанківські кредитно-фінансові установи, які повинні мати ліцензію НБУ для здійснення кредитування.

У банківській практиці існує різна класифікація кредитів, багатогранність їх критеріїв (ст. 347 ГК України). Так, кредит розподіляється на фінансовий, товарний та кредит під цінні папери, що засвідчують відносини позики.

Фінансовий кредит – це кошти, які надаються банком-резидентом або нерезидентом, кваліфікованим як банківська установа згідно із законодавством країни перебування нерезидента, або резидентами і нерезидентами, які мають статус небанківських фінансових установ, згідно із законодавством, у позику юридичній чи фізичній особі на певний строк, для цільового використання та під відсоток. Правила надання фінансових кредитів встановлюються НБУ (стосовно банківських кредитів), а також Кабінетом Міністрів України (стосовно небанківських фінансових організацій) згідно із законодавством.

Товарний кредит – це товари, що передаються резидентом або нерезидентом у власність юридичним чи фізичним особам на умовах угоди, що передбачає відстрочку кінцевого розрахунку на визначений строк та під відсоток.

Кредит під цінні папери, що засвідчують відносини позики, – це кошти, що залучаються юридичною особою - боржником (дебітором) від інших юридичних чи фізичних осіб як компенсація вартості випущених (емітованих) таким дебітором облігацій або депозитних сертифікатів.

Кредити можна класифікувати таким чином.

Залежно від суб'єкта кредитних правовідносин:

- фінансовий кредит: а) кредит, який надається Національним банком України банкам, у тому числі ломбардний; б) міжбанківський кредит, який надається одним банком іншому; в) банківський кредит, який надається банком фізичним і юридичним особам, у тому числі консорціумний кредит;
- комерційний кредит, який надається одним суб'єктом підприємницької діяльності іншому;
- споживчий кредит, який надається суб'єктом підприємницької діяльності споживачу у разі придбання товарів.

Залежно від строків користування: а) короткострокові – кредити, надані на строк до одного року; б) середньострокові – кредити, надані на строк від одного до трьох років; в) довгострокові – кредити, які надаються на строк понад три роки.

Залежно від методу надання: а) кредити, які надаються у разовому порядку; б) кредити, надані відповідно до відкритої кредитної лінії. Кредитна лінія – згода банку надати кредит у майбутньому в розмірах, які не перевищують заздалегідь обумовлені розміри за певний відрізок часу без проведення додаткових спеціальних переговорів; в) гарантійні – кредити із заздалегідь обумовленою датою надання, за потребою позичальника.

Залежно від ступеня забезпеченості: а) кредити, забезпечені заставою (майном, у тому числі нерухомим, цінними паперами тощо); б) кредити, забезпечені поручительством, гарантією; в) з іншим забезпеченням (ризик неповернення яких застрахований); г) незабезпечені (бланкові).

Залежно від розміру: а) великі кредити, розмір яких перевищує 10 % власного капіталу банку; б) середні; в) малі.

Залежно від строку погашення: а) кредити, які погашаються водночас; б) кредити, які погашаються у розстрочку; в) кредити, які погашаються достроково за вимогою кредитора або позичальника; г) кредити, які погашаються після обумовленого періоду.

Кредитні відносини припускають прийняття кредитором і позичальником ряду зобов'язань. У цивільному законодавстві передбачено зобов'язання давати кредит відповідно до кредитного договору, у якому

мають бути визначені обов’язки банку або іншої особи, що займається підприємницькою діяльністю, надати кредит у терміни, у розмірі і на умовах, узгоджених сторонами. У той же час кредитор має право згодом відмовитися від кредитування, якщо боржник визнається неплатоспроможним, не виконує обов’язків із забезпечення кредиту, а також в інших випадках, передбачених договором.

Кредит як інститут фінансової системи держави виконує емісійну, розподільчу і контрольну функції. Ці функції взаємозалежні і мають у кредитуванні специфічні особливості. Емісійна функція реалізується шляхом випуску і розміщення цінних паперів. Ринок цінних паперів доповнює систему банківського кредитування і взаємодіє з нею. Нестача платіжних засобів в економіці також може покриватись за рахунок розширення комерційного кредиту.

Розподільча функція проявляється в процесі мобілізації та витрачанні централізованих і децентралізованих фондів коштів, у розподілі та перерозподілі національного доходу між суб’єктами господарської діяльності. Отже, в умовах ринкової економіки зазначена функція сприяє вдосконаленню кредитної політики з метою регулювання грошового обігу і здійснення ефективного впливу на економічні процеси в державі.

Контрольна функція забезпечує нагляд за правильним і ефективним використанням коштів, що надаються клієнтурі банками, та – за їх поверненням у певні строки.

Принципами банківського кредитування є:

- принцип поверненості. Оскільки гроші надаються у тимчасове користування, вони повинні бути повернуті. Банк зобов’язаний вирішувати питання про стягнення заборгованості позичальника за кредитом і процентами, в разі необхідності порушувати справу про неплатоспроможність позичальника;
- принцип платності, що означає оплату позичальником тимчасового користування коштами у формі процентів. Останні треба відокремлювати від пені та інших санкцій, які нараховуються за невиконання позичальником обов’язків за кредитним договором. Відповідно до ст. 49 Закону України «Про банки і банківську діяльність» надання безпроцентних кредитів забороняється;
- принцип строковості. Користування кредитом обмежується певним строком, який обчислюється з моменту зарахування коштів на поточний

рахунок позичальника і закінчується зарахуванням коштів на кореспондентський рахунок банку.

До факультативних принципів банківського кредитування належать:

- принцип забезпеченості. Банк має право на захист своїх інтересів, недопущення збитків від неповернення кредиту;
- принцип цільового характеру кредитування. Кредит повинен використовуватись на цілі, передбачені кредитним договором. Забороняється надання кредитів на покриття збитків, формування і збільшення статутного капіталу, придбання власних цінних паперів банку.

Кредитні операції здійснюються банками у межах кредитних ресурсів. Основними джерелами формування банківських кредитних ресурсів є власні кошти банків, залишки на поточних рахунках, залучені кошти юридичних і фізичних осіб, міжбанківські кредити і кошти, одержані від випуску цінних паперів.

З метою захисту інтересів кредиторів і вкладників кредитування здійснюється з дотриманням економічних нормативів, вимог щодо формування обов’язкових, страхових і резервних фондів.

Згідно зі ст. 49 Закону України «Про банки і банківську діяльність» банк зобов’язаний мати підрозділ, функціями якого є надання кредитів та управління операціями, пов’язаними з кредитуванням.

Для проведення спільного фінансування банки можуть укладати угоди про консорціумне кредитування. В рамках такої угоди банки-учасники встановлюють умови надання кредиту та призначають банк, відповідальний за виконання угоди. Банки-учасники несуть ризик по наданому кредиту пропорційно до внесених у консорціум коштів.

Банк зобов’язаний мати структурний підрозділ, функціями якого є надання кредитів та управління операціями, пов’язаними з кредитуванням.

Банк зобов’язаний при наданні кредитів додержуватись основних принципів кредитування, у тому числі перевіряти кредитоспроможність позичальників та наявність забезпечення кредитів, додержуватись встановлених Національним банком України вимог щодо концентрації ризиків.

Кредити надаються суб’єктам господарської діяльності в безготівковій формі, за допомогою сплати платіжних документів із позичкового рахунку як у національній, так і в іноземній валюті в порядку, визначеному чинним законодавством та нормативними актами Національного банку України, або за допомогою перерахування на розрахунковий рахунок позичальника, якщо

інше не передбачене кредитним договором, а також у готівковій формі для розрахунків із здавачами сільськогосподарської продукції та в інших випадках, передбачених чинним законодавством України і нормативно-правовими актами Національного банку України.

2. Частиною 1 статті 1054 Цивільного кодексу України передбачено, що за кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти.

Предметом цього договору є грошові кошті в національній або іноземній валюті. Враховуючи це, законодавець у частині 1 статті 5 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» зазначив коло осіб, які можуть надавати даний вид послуг, а саме: фінансові послуги надаються фінансовими установами, а також, якщо це прямо передбачено законом, фізичними особами - підприємцями.

Кредитний договір є двостороннім, оскільки породжує обов'язок кредитодавця надати кредит та обов'язок позичальника його повернути, та сплатити проценти за користування ним.

Встановлення обов'язку позичальника сплатити кредитодавцю проценти за користування кредитними коштами означає, що договір кредитування є у всіх випадках оплатним. Розмір процентів, порядок їх сплати визначаються у договорі залежно від групи кредитного ризику, ступеня забезпеченості, строку користування кредитом, попиту і пропозицій, які склалися на кредитному ринку, облікової ставки та інших факторів.

Кредитний договір укладається у письмовій формі незалежно від суб'єктного складу або суми кредиту.

Відповідно до статті 1056-1 Цивільного кодексу України процентна ставка за кредитом може бути фіксованою або змінюваною. Тип процентної ставки визначається кредитним договором.

Розмір процентів, тип процентної ставки (фіксована або змінювана) та порядок їх сплати за кредитним договором визначаються в договорі залежно від кредитного ризику, наданого забезпечення, попиту і пропозицій, які склалися на кредитному ринку, строку користування кредитом, розміру облікової ставки та інших факторів.

У разі застосування змінюваної процентної ставки у кредитному договорі повинен визначатися максимальний розмір збільшення процентної ставки.

Непоодинокими є випадки, коли банки або інші фінансові установи (кредитодавці) розроблюють та пропонують клієнтам власні типові форми договору, умови якого однакові для будь-якого звичайного клієнта та не змінюються банком на вимогу останнього. З огляду на вказане договір кредитування набуває ознак договору приєднання (ст. 634 Цивільного кодексу України), а тому споживач послуг банку, бажаючи укласти договір, не має можливості впливати на його умови, у тому числі ініціювати зміну процентної ставки.

Крім цього, до договорів кредиту застосовуються ті положення Цивільного кодексу України, які регулюють правовідносин позики.

У цьому зв’язку на перший план виходять норми статті 1048 Цивільного кодексу України, відповідно до яких розмір і порядок одержання позичальником відсотків встановлюється договором. Отже, розмір відсотків за кредитом, як одна з істотних умов договору, повинен бути встановлений сторонами кредитного договору в узгодженому порядку.

Відповідно до частини 3 статті 180 Господарського кодексу України, при укладенні господарського договору сторони зобов’язані у будь-якому разі погодити предмет, ціну та строк дії договору. Таким чином строк дії договору є істотною умовою.

Згідно з частиною 1 статті 530 Цивільного кодексу України, якщо у зобов’язанні встановлений строк (термін) його виконання, то воно підлягає виконанню у цей строк (термін).

Договір набирає чинності з моменту його укладення.

Сторони можуть встановити, що умови договору застосовуються до відносин між ними, які виникли до його укладення.

Закінчення строку договору не звільняє сторони від відповідальності за його порушення, яке мало місце під час дії договору.

За порушення зобов’язань за кредитним договором сторони несуть відповідальність у вигляді стягнення неустойки і відшкодування збитків. При кредитуванні підприємств та організацій велике значення відіграє зміцнення кредитної дисципліни, яка має на меті своєчасне погашення кредиту і сплати відсотків за його користування а також суворе додержання позичальниками всіх інших умов договору. В разі порушення кредитної дисципліни до клієнта можуть застосовуватися наступні види санкції: сплата банку підвищених

відсотків з прострочених позичок, припинення кредитування з правом дострокового одностороннього розірвання договору, дострокове стягнення раніше наданих позичок зі сплатою штрафних санкцій тощо.

3. *Факторинг* – це специфічна послуга, надана банками своїм клієнтам у зв'язку з їхнім розрахунково-платіжним обслуговуванням. Факторинг є ризикованим, але високоприбутковим банківським бізнесом, ефективним знаряддям фінансового маркетингу, однією з форм інтегрованих банківських операцій, що найбільше пристосовані до сучасних процесів розвитку економіки.

Факторинг – це придбання права на одержання боргів (покупка дебіторів). Як правило, банком купуються дебіторські рахунки, що пов'язано з постачанням товарів і послуг.

Термін «факторинг» від англійської – посередник, агент. У факторингових операціях беруть участь три сторони:

1) фактор-посередник, яким може бути комерційний банк або спеціалізована факторингова компанія;

2) постачальник;

3) покупець.

У світовій практиці під факторингом розуміється ряд комісійно-посередницьких послуг, які надаються фактором клієнту в процесі здійснення останнім розрахунків за товари і послуги і що сполучаються, як правило, із кредитуванням його оборотного капіталу.

Головна мета факторингу – забезпечити постачальнику своєчасну оплату відвантажених товарів. Основний механізм досягнення цієї мети – надання кредиту під боргові вимоги постачальника або зобов'язання платника. Тому у факторингу з'єднується звичайно багато банківських послуг: розрахунково-платіжні, кредитні, аудиторські, інформаційні, ведення розрахунків й ін.

Факторинговими операціями займаються факторингові відділи банків або спеціалізовані фірми, що є звичайно дочірніми компаніями банків (фактори).

Ця послуга може надаватися фактором клієнту як без фінансування, так і з фінансуванням.

Правовою основою взаємовідносин факторингової компанії з клієнтом є договір, що визначає зобов'язання й відповідальність сторін. Зокрема, у ньому обумовлюються вид факторингу, розмір факторингового кредиту і відсоткової ставки за цей кредит, величина комісійної винагороди за всіма

видами комісійно-посередницьких послуг, гарантії виконання взаємних зобов'язань і матеріальна відповідальність за їхнє виконання, порядок оформлення документів і інші умови з розсуду сторін.

Для забезпечення стабільності відносин фактора з клієнтом можуть встановлюватися максимальні суми по операціях факторингу, у межах яких оплата товарів або послуг може проводитися без ризику неотримання платежу.

Порядок розрахунків підприємства з фактором визначається в договорі сторін.

4. Під трастовими, або довірчими, розуміються послуги банків з управління майном й інші послуги щодо доручення й у інтересах клієнта на правах довіреної особи. Банки на комісійних началах чинять операції за дорученням клієнтів, наприклад, отримання засобів з особового рахунку або операції зі збереження цінностей.

Траст (trust – довіра) – це операції з управління коштами (майном, грошима, цінними паперами і т.п.) клієнта, проводяться від свого імені і за дорученням клієнта на підставі договору з ним.

Трастові послуги – це вид діяльності комерційних банків з управління майном, що за домовленістю з клієнтом передається банку. Управління майном за своєю специфікою близько до банківської справи і пов'язане з виконанням операцій щодо урахування, збереження цінностей, розміщення коштів, фінансового аналізу і т.д.

Поручителями банків виступають, як правило, приватні особи та суб'єкти господарювання, добродійні й інші фонди. Приватним особам банки надають декілька видів послуг: розпорядження спадщиною, керування персональними трастами, опікунство і зберігання майна, агентські функції.

Розпорядження спадщиною включає операції по одержанню рішень суду, забезпеченню цілісності спадку, сплаті адміністративних витрат, по розрахунках із кредиторами, сплаті податків, розподілу майна.

Управління персональними трастами (майном, що було передано банку для керування) передбачає: розміщення засобів, депозитні операції, одержання прибутків, виплата прибутку клієнту, облікові операції, фінансовий аналіз.

Банк як довірена особа на підставі укладеного договору діє від імені свого довірителя та у його інтересах, виступає розпорядником майна, включаючи залишки засобів на банківських рахунках. Банк зобов'язується розпоряджатися майном на користь утримувача, яким може бути сам

довіритель або третя особа. Умови договору можуть передбачати розпорядження майном заповідача на користь спадкоємців, прийняття цінностей на збереження, керування майном у якості опікуна неповнолітньої особи і т.д.

Банки можуть здійснювати трастові операції для громадян і іноземців, фірм, підприємств, добродійних фондів, закладів освіти, різноманітних організацій.

Для громадян та іноземців банки виконують трастові операції як розпорядники майном клієнта, за заповітом за спеціальним договором, виконують функції депозитарію: збереження цінних паперів, консультації і рекомендації з питань купівлі і продажу цінних паперів, нерухомості й ін.

Фірмам, підприємствам, організаціям банки можуть надава+ти агентські послуги (передача права власності по акціям і облігаціям, реєстрація акцій, що випускаються на біржу й ін.).

Агентські послуги декілька відрізняються від трастових тим, що клієнт не втрачає повноважень власника, а тільки уповноважує банк на проведення операцій від своєї особи. Агентські послуги включають: страхування майна, інвестиційні і комерційні операції з доручення власника, оплата рахунків, податків та ін.

Фірмам комерційні банки надають такі види агентських послуг: розпорядження активами, агентські операції, ліквідація підприємств і т.д. Агентські посередницькі операції виникають у процесі урахування емітованих фірмою цінних паперів у зв’язку з роздрібненням акцій, конверсією облігацій в акції, злиттям або реорганізацією фірми. У випадку ліквідації фірми банк із доручення керівництва фірми проводить операції по урахуванню активів, реалізації майна, розрахункам із кредиторами і бюджетом, розподілом виручених засобів між акціонерами.

За виконання усіх видів трастових послуг банки одержують із клієнтів комісійну винагороду, що встановлюється диференційовано за кожний окремий вид послуг: на договірних засадах, у законодавчому порядку або відповідно до судового рішення.

Трастові відділи при банку мають акумулювати інформацію про фондовий ринок, консультувати клієнтів і надавати інші послуги: розміщення акцій на фінансових ринках (емісія), ведення реєстру акціонерів, виплата щорічного прибутку акціонерам.

Крім того, у рамках програми приватизації актуальним є керування пакетами приватизаційних сертифікатів, що є державними цінними паперами на пред'явника з установленою номінальною вартістю.

Деякі з перерахованих вище послуг уже знайшли конкретне призначення, інші ще тільки мають бути засвоєні.

Причина зацікавленості банків у розвитку трастових послуг цілком зрозуміла. Як вже зазначалося, у такий спосіб банки намагаються залучити максимально більшу кількість ресурсів, причому з незначними витратами. Далі, формуючи портфель цінних паперів і надалі керуючи ним, банки одержують доступ до керування фірмою. І нарешті, банк одержує комісійну винагороду за послуги, що є однією зі статей прибутків банку.

Одним із найперспективніших напрямків розвитку трастової діяльності для української економіки є співробітництво комерційних банків з інвестиційними фондами.

Ціль діяльності інвестиційних фондів – випуск акцій для мобілізації коштів інвесторів й їхнє вкладення від імені фонду в цінні папери, а також на банківські рахунки і у внески.

5. Банки здійснюють прямі інвестиції та операції з цінними паперами відповідно до законодавства України про цінні папери, інвестиційну діяльність та згідно з нормативно-правовими актами Національного банку України.

Банк має право здійснити інвестицію лише на підставі письмового дозволу Національного банку України, який надається в порядку, встановленому Національним банком України.

Інвестиційні операції комерційних банків – операції з усіма видами майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності й приносять прибуток (дохід) або забезпечують соціальний ефект.

Об'єктами інвестиційної діяльності є будь-яке майно, цінні папери, цільові грошові вклади, науково-технічна продукція, інтелектуальні цінності, інші об'єкти власності, майнові права.

У банківській практиці прийнято розрізняти інвестиції реальні і фінансові; прямі та портфельні. Реальні (або капітальні) інвестиції – це придбання будинків, споруд та інших об'єктів нерухомості, основних фондів і нематеріальних активів (прав на користування, торгові марки, програмне забезпечення, технічні новинки тощо). Фінансові інвестиції це придбання

корпоративних прав, цінних паперів та інших фінансових інструментів. Прямі фінансові інвестиції – це внесення коштів або майна до статутного капіталу юридичних осіб і придбання таким чином корпоративних прав, емітованих юридичною особою. Портфельні фінансові інвестиції – це придбання цінних паперів та інших фінансових активів на біржовому ринку.

Фінансові інвестиції банки здійснюють через проведення інвестиційних операцій. До них можна віднести:

- вкладення коштів у цінні папери підприємств різних форм власності та їх зберігання в депозитаріях або продаж на ринку цінних паперів;
- емісії власних цінних паперів та їх розміщення серед інституційних інвесторів;
- операцій цесії, тобто конвертування боргових зобов'язань позичальників у їхні акції. Тут банк перетворюється з кредитора на інвестора;
- проведення операцій андерайтингу, тобто емісії і розміщенні акцій підприємств, фірм або щойно організованого підприємства. За ці операції банк отримує комісійні.

Головна функція інвестиційного банку – розміщення власних та запозичених грошових ресурсів у цінні папери.

Основними напрямами інвестування коштів в Україні є інвестиції у цінні папери акціонерних товариств, придбання паїв у статутних фондах українських господарських товариств, торгівля акціями, облігаціями та іншими цінними паперами українських емітентів на вторинному ринку цінних паперів, викуп акцій банками з наступним їх інвестуванням у цінні папери, інвестиції валютних коштів у цінні папери іноземних емітентів, інші інвестиції у фінансові активи.

4.3. Контрольні питання

1. Назвіть законодавчі акти з питань регулювання кредитних операцій банків.
2. Назвіть принципи й умови кредитування.
3. Назвіть загальні принципи і методи управління процентною ставкою за кредитом.
4. Яким чином можна класифікувати кредити?
5. Що є кредитним договором?
6. Що є предметом кредитного договору?

7. Що розуміється під трастовими послугами банків?
8. Визначте правову основу взаємовідносин факторингових операцій.
9. Якими є види інвестиційних операцій комерційних банків?
10. Що може бути предметом іпотеки?

4.4. Термінологічний блок до теми

Андеррайтинг – купівля на первинному ринку цінних паперів з наступним їх перепродажем інвесторам; укладання договору про гарантування повного або часткового продажу цінних паперів емітента інвесторам, про повний чи частковий їх викуп за фіксованою ціною з наступним перепродажем або про накладання на покупця обов'язку робити все можливе, щоб продати якомога більше цінних паперів, не беручи зобов'язання придбати будь-які цінні папери, що не були продані.

Банківські інвестиції – це вкладання коштів банками у рухоме і нерухоме манно, інтелектуальні цінності та цінні папери, що здійснюються комерційними (універсальними і спеціалізованими) банками як і не цінними інвесторами з метою одержання прибутку чи поширення корпоративного впливу.

Іпотека – один із видів застави нерухомого майна з метою забезпечення виконання зобов'язання боржника перед кредитором за допомогою нерухомого майна, яке залишається у володінні і користуванні іпотекодавця.

Кредит – позичковий капітал банку у грошовій формі та в банківських металах, що передається у тимчасове користування на умовах забезпеченості, повернення, строковості, платності та цільового характеру використання.

Кредитор – суб'єкт кредитних відносин, який надає кредити іншому суб'єкту господарської діяльності у тимчасове користування.

Траст (trust – довіра) – це операції з управління коштами (майном, грошима, цінними паперами і т.п.) клієнта, проводяться від свого імені і за дорученням клієнта на підставі договору з ним.

Факторинг – це придбання права на одержання боргів (покупка дебіторів). Як правило, банком купуються дебіторські рахунки, що пов'язано з постачанням товарів і послуг.

Тема 5. Правове регулювання валютних операцій банків

5.1. Мета, завдання та міні лексикон

Мета: сформувати у студента вміння знаходити та аналізувати інформацію з різних джерел щодо визначення правових засад здійснення валютних операцій, валютного регулювання та валютного нагляду, прав та обов'язків суб'єктів валютних операцій і уповноважених установ та відповідальність за порушення ними валютного законодавства.

Ключові завдання теми:

- аналіз нормативно-правової бази щодо валютного регулювання;
- розкрити поняття валюти та валютного регулювання;
- розгляд міри відповідальності за порушення валютного законодавства.

Міні лексикон (10 термінів)

Валюта, валютний курс, грошова одиниця, грошові знаки, іноземна валюта, валютні операції, валютні цінності, вільно конвертовані валюти, котирування, валютне регулювання.

1. *Валюта* (від італ. valuta, лат. valeo – коштую) – 1) грошова одиниця країни, що становить основу її грошової системи та бере участь у міжнародному економічному обміні й інших міжнародних зв'язках, які супроводжуються грошовими розрахунками; 2) грошові знаки іноземних держав, кредитні кошти обігу та платежу, виражені в іноземних грошових одиницях.

У ст. 99 Конституції України визначено, що грошовою одиницею України є гривня.

Закон України «Про валюту і валютні операції» від 21.06.2018 року № 2473-VIII визначає, що:

1. Національна валюта (гривня):

а) грошові знаки грошової одиниці України – гривні у вигляді банкнот, монет, у тому числі обігових, пам'ятних та ювілейних монет, і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені або такі, що вилучаються з обігу, але підлягають обміну на грошові знаки, що перебувають в обігу;

б) кошти на рахунках у банках та інших фінансових установах, виражені у гривні;

в) електронні гроші, номіновані у гривні.

2. Іноземна валюта:

а) грошові знаки грошових одиниць іноземних держав у вигляді банкнот, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним

платіжним засобом на території відповідної іноземної держави або групи іноземних держав, а також вилучені або такі, що вилучаються з обігу, але підлягають обміну на грошові знаки, що перебувають в обігу;

б) кошти на рахунках у банках та інших фінансових установах, виражені у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях (зокрема у спеціальних правах запозичення), що належать до виплати в іноземній валюті;

в) електронні гроші, номіновані у грошових одиницях іноземних держав та (або) банківських металах.

3. Валютні цінності – національна валюта (гривня), іноземна валюта та банківські метали.

Котирування – це визначення і встановлення курсу іноземної валюти до національної.

За класифікацією форм конвертованості (оборотності) за видами та суб'єктами зовнішньоекономічних операцій розрізняють:

Вільно конвертованими валютами (ВКВ) є валюти країн, де не існує ніяких обмежень як на поточні комерційні операції, так і на операції, пов'язані з рухом капіталів, а також на всі категорії вітчизняних (резидентів) і іноземних (нерезидентів) юридичних і фізичних осіб - власників цієї валюти. Валюти цих країн можуть обмінюватися на будь-яку іноземну валюту (долар США, євро, канадський долар тощо).

Часткова (поточна) конвертованість означає, що на певні валютні операції та окремі категорії власників режим конвертованості не поширюється, тобто вводяться певні обмеження (за видами операцій, термінами, категоріями суб'єктів валютного ринку тощо).

Неконвертованими валютами є валюти, що повністю зберегли валютні обмеження на всі валютні операції як для резидентів, так і нерезидентів. Це, як правило, валюти залежних і економічно слабко розвинених країн, які здебільшого прикріплені до валют колишніх метрополій.

У результаті котирування встановлюється валютний курс.

2. У ст.1 Закону України «Про валюту і валютні операції» від 21.06.2018 року № 2473-VIII визначено, що:

валютна операція – операція, що має хоча б одну з таких ознак:

а) операція, пов'язана з переходом права власності на валютні цінності та (або) права вимоги і пов'язаних з цим зобов'язань, предметом яких є валютні цінності, між резидентами, нерезидентами, а також резидентами і

нерезидентами, крім операцій, що здійснюються між резидентами, якщо такими валютними цінностями є національна валюта;

б) торгівля валютними цінностями;

в) транскордонний переказ валютних цінностей та транскордонне переміщення валютних цінностей.

У ст. 4 Закону України «Про валюту і валютні операції» визначено, що валютні операції здійснюються без обмежень відповідно до законодавства України, крім випадків, встановлених законами України, що регулюють відносини у сферах забезпечення національної безпеки, запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму чи фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, виконання взятих Україною зобов'язань за міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також випадків запровадження Національним банком України відповідно до цього Закону заходів захисту.

Банки надають банківські та інші фінансові послуги, якщо вони є валютними операціями, на підставі банківської ліцензії.

Небанківські фінансові установи на підставі ліцензії Національного банку України на здійснення валютних операцій здійснюють такі валютні операції:

1) торгівля валютними цінностями в готівковій формі;

2) переказ коштів;

3) здійснення розрахунків у іноземній валюті на території України за договорами страхування життя;

4) факторинг (у частині здійснення розрахунків на території України в іноземній валюті між факторами та клієнтами за операціями з міжнародного факторингу щодо відступлення права грошової вимоги до боржника-нерезидента);

5) інші валютні операції, визначені Національним банком України.

У ліцензії Національного банку України на здійснення валютних операцій зазначаються валютні операції, які дозволяється здійснювати небанківській фінансовій установі на підставі цієї ліцензії.

Небанківські фінансові установи здійснюють валютні операції, пов'язані з наданням фінансових послуг такими установами, без отримання ліцензії Національного банку України на здійснення валютних операцій у випадках та порядку, встановлених Національним банком України (ст. 9 ЗУ «Про валюту і валютні операції»).

Суб'єкти валютних операцій – резиденти зобов'язані надавати інформацію про їхні валютні операції уповноваженим установам, через які здійснюються такі валютні операції.

Суб'єкти валютних операцій – нерезиденти зобов'язані надавати інформацію про їхні валютні операції уповноваженим установам, через які здійснюються такі валютні операції, у межах, що стосуються діяльності таких суб'єктів валютних операцій в Україні.

З метою збору статистичної інформації Національний банк України має право здійснювати збір статистичних даних про валютні операції.

3. *Валютне регулювання* – це законодавчо визначена діяльність уповноважених державою органів щодо застосування адміністративних та економічних методів впливу на учасників валютних правовідносин при реалізації валютної політики в державі.

Валютне регулювання передбачає перш за все належну організацію міжнародних розрахунків, визначення порядку здійснення операцій з іноземною валютою та іншими валютними цінностями і є, таким чином, формою державного впливу на сферу зовнішньоекономічних відносин країни.

Валютне регулювання в Україні ґрунтується на таких принципах:

1) свобода здійснення валютних операцій, що передбачає:

право фізичних та юридичних осіб - резидентів укладати угоди з резидентами та (або) нерезидентами та виконувати зобов'язання, пов'язані з цими угодами, у національній валюті чи в іноземній валюті, у тому числі відкривати рахунки у фінансових установах інших країн;

право фізичних та юридичних осіб - резидентів придбавати валютні цінності, активи за кордоном, переміщувати через митний кордон України валютні цінності;

запровадження обмежень і заходів захисту виключно з підстав та у порядку, визначених законом, з метою забезпечення стабільності фінансової системи і рівноваги платіжного балансу України;

недопущення неправомірного і необґрунтованого втручання держави у валютні операції;

2) ризикоорієнтованість, прозорість, достатність та ефективність валютного регулювання, що реалізується шляхом:

спрямованості на забезпечення фінансової стабільності, економічного і соціального розвитку;

відповідності заходів захисту, строків їх запровадження та обсягів, пов'язаних з ними валютних обмежень масштабам і структурі системних ризиків, що загрожують фінансовій стабільності;

обґрунтованості запровадження та подовження строку дії заходів захисту;

тимчасового характеру дії заходів захисту;

підзвітності та публічності Національного банку України під час запровадження заходів захисту, подовження строку їх дії, оцінки результативності застосування заходів захисту;

пріоритетності менш дискримінаційних інструментів валютного регулювання над більш дискримінаційними та пропорційності застосування таких інструментів;

пріоритетності ринкових (господарсько-правових, економічних) інструментів валютного регулювання над адміністративними;

3) самостійність та ринковість валютного регулювання, що передбачає:

гнучкість валютного курсу;

незалежність Національного банку України у формуванні та реалізації валютної і монетарної політики у межах, визначених законом (ст. 2 ЗУ «Про валюту і валютні операції»).

У загальному розумінні в системі права *метод* визначається як система способів, засобів та прийомів правового впливу на свідомість і поведінку людей, діяльність організацій, установ та підприємств. Методи застосовуються не ізольовано один від іншого, а в поєднанні, комплексно, інакше стане неможливим забезпечити ефективність правового впливу. Більше того, застосування методів має здійснюватися не епізодично, а систематично, постійно, в процесі цілеспрямованої діяльності.

Дослідники валютних відносин виділяють здебільшого *адміністративні* та *економічні* методи валютного регулювання.

Серед адміністративних методів виділяють:

- встановлення порядку здійснення валютних операцій, що передбачає визначення суб'єктів та об'єктів валютних операцій, прав та обов'язків суб'єктів валютних операцій, класифікацію валютних операцій, встановлення правил обігу (володіння, користування та розпорядження) валютними цінностями та ін.;
- введення валютних обмежень на здійснення окремих валютних операцій залежно від характеру, суб'єктів, об'єктів, обсягу операцій, у тому

числі ліцензування діяльності, пов'язаної з використанням валютних цінностей;

- контроль за дотриманням валютного законодавства і застосування заходів відповідальності до суб'єктів, що порушили встановлений порядок здійснення валютних операцій.

Роль економічних методів валютного регулювання полягає у створенні економічної зацікавленості та стимулюванні суб'єктів валютних відносин.

До *економічних* методів валютного регулювання належать:

- валютна інтервенція;
- девальвація та ревальвація валют;
- дисконтна (облікова) політика;
- девізна валютна політика.

З метою детального аналізу вищезазначених методів зупинимося на їх характеристиці.

Валютна інтервенція – це пряме втручання центрального банку країни у функціонуванні валютного ринку шляхом купівлі-продажу іноземної валюти з метою впливу на курс національної грошової одиниці. Впливаючи на зміну на валютному ринку попиту і пропозиції певної грошової одиниці, валютні інтервенції обумовлюють відповідну кореляцію обмінного курсу цієї грошової одиниці. Використання валютної інтервенції має певні межі, оскільки вона ефективна лише за незначної неврівноваженості платіжних балансів, що характеризуються періодичною зміною активного і пасивного сальдо.

Досить часто валютні інтервенції використовуються не лише з метою забезпечення стабільності валютного курсу, а й для підтримування його на штучно заниженому рівні з метою підвищення конкурентоспроможності експорту. Це надає змогу експортерам отримувати більшу кількість національної валюти в обмін на іноземну, зберігаючи таким чином попередню норму прибутку, продаючи товари за демпінговими цінами.

Девальвація – офіційне зниження курсу національної грошової одиниці відносно іноземних валют або міжнародних розрахункових одиниць. Девальвація відображає кризу валютної системи, знецінення валютних коштів унаслідок інфляції, нерівномірності її розвитку в окремих країнах, дефіциту платіжного балансу та ін. Девальвація зумовлює підвищення цін на споживчі товари і зниження життєвого рівня населення. Девальвація може

відбуватися стихійно або проводитися цілеспрямовано як елемент валютної політики держави з метою впливу на розвиток економіки, передусім, на розвиток зовнішньоекономічних відносин шляхом підвищення конкурентоспроможності експорту та поліпшення стану платіжного балансу.

Ревальвація – це офіційне підвищення курсу національної грошової одиниці відносно іноземних валют або міжнародних розрахункових одиниць. Ревальвація вигідна для імпортерів та кредиторів, проте невигідна для експортерів.

Дисконтна політика – є традиційним інструментом центрального банку для регулювання валютного курсу та збереження валютних резервів. Змінюючи розмір облікової ставки, центральний банк здійснює певний вплив на приплив чи відплив капіталів, а відтак, і на валютний курс. Підвищення ставки сприяє підтриманню курсу, оскільки стимулює попит на дану валюту, а її зниження призводить до послаблення валюти.

Девізна валютна політика передбачає регулювання валютного курсу шляхом купівлі-продажу іноземної валюти. Центральний банк здійснює девізну політику на підставі регулювання курсу національної грошової одиниці до іноземних валют шляхом купівлі-продажу іноземної валюти на фінансових ринках.

4. Юридична відповідальність у сфері валютного законодавства – це застосування до порушника передбачених санкцій, норм валютного законодавства, засобів державного впливу, що виражається у формі позбавлення організаційного чи майнового характеру.

За порушення вимог валютного законодавства можуть бути застосовані:

1) до банків – заходи впливу згідно із Законом України «Про банки і банківську діяльність»;

2) до уповноважених установ (крім банків) – такі заходи впливу:

а) письмове застереження;

б) обмеження, зупинення чи припинення здійснення окремих видів валютних операцій;

в) штрафні санкції;

г) зупинення або відкликання (анулювання) ліцензії на здійснення валютних операцій;

3) до юридичних осіб (крім уповноважених установ) – заходи впливу у вигляді штрафних санкцій;

4) до фізичних осіб, посадових осіб уповноважених установ, посадових осіб юридичних осіб – заходи впливу у вигляді штрафів, передбачені Кодексом України про адміністративні правопорушення.

Національний банк України має право застосувати до уповноважених установ (крім банків) заходи впливу у вигляді штрафних санкцій у розмірі не більш як 20 відсотків суми власного капіталу відповідної уповноваженої установи.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову та митну політику, має право пропорційно вчиненому порушенню застосувати до юридичних осіб (крім уповноважених установ) захід впливу у вигляді штрафних санкцій у розмірі до 100 відсотків суми операції, проведеної з порушенням валютного законодавства.

Рішення Національного банку України про застосування заходу впливу у вигляді штрафних санкцій є виконавчим документом та набирає законної сили з дня його прийняття.

Суми стягнених штрафних санкцій спрямовуються до державного бюджету.

Так, зокрема кримінальна відповідальність передбачена статтями 199 «Виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів», 200 «Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення», 209 «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом», 222 «Шахрайство з фінансовими ресурсами».

Адміністративна відповідальність за порушення валютного законодавства передбачена ст. 162 Кодексу України про адміністративні правопорушення «Порушення правил про валютні операції» за незаконні скуповування, продаж, обмін, використання валютних цінностей як засобу платежу або як застави. *Об'єктом* цього правопорушення є кредитно-фінансова система України у сфері законних операцій з валютними цінностями. Адміністративна відповідальність передбачена і в статті 162-1 КУпАП «Порушення порядку здійснення валютних операцій» – тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб суб'єктів господарювання (крім уповноважених установ), громадян - суб'єктів підприємницької діяльності

від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

За кожне порушення вимог валютного законодавства може бути застосований тільки один із заходів впливу, передбачений законом.

5.3. Контрольні питання

1. Що таке валюта?
2. Які існують види валют?
3. В якому законі України дано визначення національній та іноземній валюті?
4. Якими є методи валютного регулювання?
5. Що таке дисконтна політика?
6. Що таке валютна інтервенція?
7. Який орган (особа) видає ліцензії на здійснення валютних операцій?
8. Що таке юридична відповідальність?
9. Яка існує відповідальність за порушення валютного законодавства?
10. Яка відповідальність передбачена за шахрайство з фінансовими ресурсами?

5.4. Термінологічний блок до теми

Валютний курс – ціна грошової одиниці даної національної валюти, виражена в грошових одиницях валюти іншої країни.

Валютний рахунок – рахунок підприємств і об’єднань в іноземній валюті, на який надходять платежі від іноземних контрактів, валютні кошти, одержані у кредит.

Валютні цінності – національна валюта (гривня), іноземна валюта та банківські метали.

Гроші – особливий товар, що є загальною еквівалентною формою вартості інших товарів та послуг.

Іноземна валюта – власне іноземні грошові знаки у вигляді банкнот, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законними платіжними засобами на території відповідної держави, так і платіжні

документи та інші цінні папери, виражені в іноземній валюті або монетарних металах.

Суб'єкти валютних операцій – резиденти та (або) нерезиденти, які здійснюють валютні операції.

Ресурси банку – сукупність грошових коштів, які є у розпорядженні банку і використовуються ним для здійснення кредитних, інвестиційних та інших активних операцій.

Тема 6. Правові засади банківського регулювання та банківського нагляду

6.1. Мета, завдання та міні лексикон

Мета: з'ясувати сутність, засвоїти та визначити завдання державного регулювання банківської діяльності.

Ключові завдання теми:

- аналіз нормативно-правової бази щодо банківського регулювання;
- ознайомлення з формами контролю та нагляду за банківською діяльністю;
- з'ясування основних завдань та принципів сучасної грошово-кредитної політики в Україні.

Міні лексикон (10 термінів)

Банківське регулювання, економічні нормативи, банківський нагляд, Національний банк України, методи державного регулювання, держані органи, адміністративне регулювання, індикативне регулювання, правові засади, інспекційна перевірка.

1. *Банківське регулювання* – одна із функцій Національного банку України, яка полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства (ст. 1 Закону України «Про Національний банк України»).

У ст. 55 Закону України «Про Національний банк України» зазначається, що головною метою банківського регулювання і нагляду є безпека та

фінансова стабільність банківської системи, захист інтересів вкладників і кредиторів.

Стаття 66 Закону України «Про банки та банківську діяльність» розрізняє форми адміністративного та індикативного регулювання.

І. Адміністративне регулювання:

1) реєстрація банків і ліцензування їх діяльності;
2) встановлення вимог та обмежень щодо діяльності банків;
3) застосування санкцій адміністративного чи фінансового характеру;
4) нагляд за діяльністю банків;
5) надання рекомендацій щодо діяльності банків.

ІІ. Індикативне регулювання:

1) встановлення обов'язкових економічних нормативів;
2) визначення норм обов'язкових резервів для банків;
3) встановлення норм відрахувань до резервів на покриття ризиків від активних банківських операцій;
4) визначення процентної політики;
5) рефінансування банків;
6) рефінансування кореспондентських відносин;
7) управління золотовалютними резервами, включаючи валютні інтервенції;
8) операцій з цінними паперами на відкритому ринку;
9) імпорту та експорту капіталу.

Методи державного регулювання визначають принцип побудови самої банківської системи. Вимоги та обмеження щодо діяльності банків встановлюються НБУ фактично при прийнятті нормативних актів із приводу всіх форм банківського регулювання.

2. Під банківським наглядом Закон України «Про Національний банк України», розуміє систему «контролю та активних впорядкованих дій Національного банку України, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими особами, стосовно яких Національний банк України здійснює наглядову діяльність законодавства України і встановлених нормативів, з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників та кредиторів банку».

Метою банківського нагляду є стабільність банківської системи та захист інтересів вкладників і кредиторів банку щодо безпеки зберігання коштів клієнтів на банківських рахунках.

Національний банк України для цілей банківського нагляду має право отримувати від державних органів та інших осіб інформацію, у тому числі

конфіденційну, щодо фінансового/майнового стану засновників банку та осіб, що набувають або збільшують істотну участь у банку, їх ділової репутації, джерел походження коштів, що використовуватимуться для формування статутного капіталу банку.

Державні органи та інші особи зобов'язані протягом 20 днів з дня отримання запиту Національного банку України надати йому відповідну інформацію.

При здійсненні банківського нагляду Національний банк України має право вимагати від банків та їх керівників, банківських груп, учасників банківських груп усунення порушень банківського законодавства, виконання нормативно-правових актів Національного банку України для уникнення або подолання небажаних наслідків, що можуть поставити під загрозу безпеку коштів, довірених таким банкам, або завдати шкоди належному веденню банківської діяльності. У разі якщо Національний банк України при здійсненні банківського нагляду дійшов висновку, що система управління ризиками банку є неефективною та/або неадекватною, банк зобов'язаний на вимогу Національного банку України невідкладно розробити та подати на погодження Національному банку України відповідний план заходів, спрямованих на усунення недоліків.

При здійсненні банківського нагляду Національний банк України може користуватися послугами інших установ за окремими угодами.

Банківський нагляд як система контролю включає в себе вступний контроль, дистанційний (або документарний) контроль та інспектування на місцях.

Національний банк України у межах безвиїзного нагляду має право письмово вимагати від банку копії документів, а також письмові пояснення з питань його діяльності.

Банк зобов'язаний надавати на письмову вимогу Національного банку України відповідну інформацію та копії документів.

При здійсненні нагляду за установами, що ведуть банківську діяльність в інших державах, Національний банк України співпрацює з відповідними органами цих держав. Повідомлення, надіслане відповідними органами інших держав, може використовуватися тільки в таких цілях:

- для перевірки ліцензії установи на право ведення діяльності;
- для перевірки права на здійснення банківської діяльності.

Національний банк України під час здійснення нагляду співпрацює з іншими державними органами, які здійснюють регулювання ринків

фінансових послуг в Україні, та з відповідними органами нагляду за фінансовими установами іноземних держав. Співпраця відбувається на підставі укладених договорів, меморандумів чи в інших формах.

3. Банківське регулювання здійснюється, як правило, органами, які мають нормотворчі функції, насамперед, це парламент. Саме він формує законодавчу базу для ефективного впливу на діяльність банків відповідно до державних цілей, контролюючи її застосування та вдосконалюючи її. Функція банківського нагляду переважно покладається на незалежний від решти виконавчої влади орган банківського нагляду (окрема установа або центробанк, в Україні таким органом є НБУ). Потреба в постійній зміні законодавчої бази вимагає часткового передання парламентом нормотворчої функції органам нагляду.

У статті 73 ЗУ «Про банки та банківську діяльність» перелічені заходи впливу Національного банку до банків:

1) письмове застереження;

2) скликання загальних зборів учасників, ради банку, правління банку;

3) укладення письмової угоди з банком, за якою банк чи визначена угодою особа зобов’язується вжити заходів для усунення порушень, поліпшення фінансового стану банку, підвищення ефективності функціонування та/або адекватності системи управління ризиками тощо;

4) зупинення виплати дивідендів чи розподілу капіталу в будь-якій іншій формі;

5) встановлення для банку підвищених економічних нормативів;

6) підвищення резервів на покриття можливих збитків за кредитами та іншими активами;

7) обмеження, зупинення чи припинення здійснення окремих видів здійснюваних банком операцій, у тому числі операцій із пов’язаними з банком особами;

8) заборона надавати бланкові кредити;

9) накладення штрафів на:

- банк відповідно до положень, затверджених Правлінням Національного банку України, але у розмірі не більш як 1 відсоток суми зареєстрованого статутного капіталу;

- банк за невиконання вимог куратора банку у розмірі від двох тисяч до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

- власників істотної участі у банку за невиконання прийнятих на себе зобов’язань про надання необхідної фінансової допомоги банку в рамках

вжиття заходів з метою приведення діяльності проблемного банку у відповідність із вимогами законодавства у розмірі від п’яти тисяч до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

- особу, яка набула або збільшила істотну участь у банку з порушенням вимог статті 34 ЗУ «Про банки та банківську діяльність» щодо порядку набуття або збільшення істотної участі у банку в розмірі до 10 відсотків: - номінальної вартості придбаних акцій (паїв) банку, якщо особа набула або збільшила пряму істотну участь у банку; - номінальної вартості акцій (паїв), які належать акціонеру (учаснику) банку, через якого особа набула або збільшила істотну участь у банку, якщо особа набула або збільшила опосередковану істотну участь у банку.

Штраф за порушення порядку набуття або збільшення істотної участі у банку накладається на особу, яка набула або збільшила істотну участь у банку, або на будь-яку з осіб у структурі власності банку, через яку така особа набула або збільшила істотну участь у банку.

10) тимчасова, до усунення порушення, заборона використання власником істотної участі у банку права голосу (тимчасова заборона права голосу);

11) тимчасове, до усунення порушення, відсторонення посадової особи банку від посади;

12) віднесення банку до категорії проблемного або неплатоспроможного;

13) відкликання банківської ліцензії та ліквідація банку.

Порядок застосування заходів впливу визначається нормативно-правовими актами Національного банку України.

Розмір фінансових санкцій, що застосовуються до банків та інших юридичних осіб, нагляд за діяльністю яких здійснює Національний банк України, встановлюється законами України та нормативно-правовими актами Національного банку України.

Рішення Національного банку України про застосування заходу впливу у вигляді накладення штрафу є виконавчим документом та набирає законної сили з дня його прийняття. У разі невиконання такого рішення воно передається Національним банком України до органів державної виконавчої служби для примусового виконання.

6.3. Контрольні питання

1. Що таке банківське регулювання?
2. Що таке банківський нагляд?
3. Якою є головна мета банківського регулювання і нагляду?
4. Після чого суб'єкт господарювання набуває статусу банку і право на здійснення банківської діяльності?
5. Якими є форми регулювання банківської діяльності?
6. Яким має бути розмір статутного капіталу на момент державної реєстрації юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність?
7. Яким є строк повноважень наглядової ради державного банку?
8. Хто визначає порядок проведення переказу валютних цінностей?
9. Яку відповідальність несуть особи, винні у здійсненні банківської діяльності без отримання банківської ліцензії?
10. Які заходи впливу застосовує Національний банк до банків?

6.4. Термінологічний блок до теми

Адміністративне регулювання – система адміністративно-організаційних заходів, які забезпечують державне регулювання економічної сфери суспільства.

Банківське регулювання та нагляд – два взаємопов'язаних поняття, які характеризують державні втручання у банківський сектор.

Державний реєстр банків – реєстр, що ведеться Національним банком України і містить відомості про державну реєстрацію усіх банків.

Економічні нормативи – показники, що встановлюються Національним банком України і дотримання яких є обов'язковим для банків.

Заставодержатель – банк, якому передається в заставу майно і майнові права та цінні папери для забезпечення повернення виданої позики.

Інспекційна перевірка банку – форма здійснення банківського нагляду уповноваженими Національним банком України особами безпосередньо у банку.

Реорганізація банку – злиття, приєднання, виділення, поділ банку, зміна його організаційно-правової форми (перетворення), наслідком яких є передача, прийняття його майна, коштів, прав та обов'язків правонаступникам.

4. Обсяг і структура навчальної дисципліни

№	Модуль/назва	Кількість кредитів ЄКТС	Всього годин	Аудиторні заняття (контактні)				Самостійна робота студентів
				Лекції	Практичні заняття	Семінарські заняття	Інші види занять	
1	Модуль 1. Правовий статус суб'єктів банківсько-правових відносин	2	60	10	10			40
2	Модуль 2. Правове регулювання окремих видів банковських операцій	2	60	8	12			40
Разом:		**4,0**	**120**	**18**	**22**			**80**

Структура навчальної дисципліни
5. Теми лекційних і практичних занять

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма навчання						**заоч. форма навч. (на основі повної загальної середньої освіти)**					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	пс	л	інд	ср		л	пс	л	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Поняття кредитної системи, депозитні та розрахункові операції банків, ринок цінних паперів												
Тема 1. Банківське право та банківські правовідносини. Банківська система України, місце Національного банку України в цій системі. (1.03.21 – 6.03.21)	22	4	4			14	21	2				19
Тема 2. Поняття та правове положення операцій банку. Розрахункові правовідносини (8.03.21-12.03.21)	16	2	2			12	21		2			19
Тема 3. Правове регулювання ринку цінних паперів (15.03.21-19.03.21)	20	2	4			14	19					19
Разом за змістовим модулем 1	58	8	10			40	61	2	2			57

Змістовий модуль 2. Кредитні, інвестиційні та валютні операції банків, банківський нагляд												
Тема 4. Правове регулювання кредитних та інвестиційних операцій банків. (22.03.21-26.03.21)	20	4	4			12	19					19
Тема 5. Правове регулювання валютних операцій банків (29.03.21-2.04.21)	22	4	4			14	19					19
Тема 6. Правові засади банківського регулювання та банківського нагляду (5.04.21-9.04.21)	20	2	4			14	21		2			19
Разом за змістовим модулем 2	62	10	12			40	59		2			54
Усього годин	120	18	22			80	120	2	4			114

** Модульні контролі проводяться лише на денній формі навчання

6. Форми педагогічного контролю, засоби та критерії оцінювання результатів навчання

Оцінювання результатів навчання здобувача вищої освіти здійснюється на основі результатів поточного контролю (далі – ПК), індивідуальної роботи і підсумкового контролю знань (далі – ПКЗ).

Оцінювання за всіма результатами контролю протягом навчального року здійснюється шляхом підсумовування результатів разом за 100-бальною шкалою. Завдання ПК оцінюються як підсумок результатів оцінювання роботи здобувача вищої освіти на лекціях та практичних заняттях в діапазоні від 0 до 32 балів. Виконання індивідуальної роботи оцінюється від 0 до 8 балів. Відповіді на екзаменаційні питання, які виносяться на ПКЗ, оцінюються в діапазоні від 0 до 60 балів.

Об'єктом оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти за ПК є успішність набуття ними компетентностей, котрі дозволять йому розв’язувати складні проблеми у діяльності органів НБУ за результатами

практичних занять (від 0 до 28 балів) та систематичність і активність роботи на лекціях (від 0 до 4 балів).

Критеріями оцінювання знань за ПК є успішність освоювання знань та набуття навичок на лекціях та практичних заняттях, що включає систематичність їх відвідування, здатність студента засвоювати категоріальний апарат, вміння орієнтуватися у змісті чинних нормативних актів, навички узагальненого мислення, логічність та повноту викладення учбового матеріалу, навички творчо підходити до вирішення поставлених завдань, активність роботи на практичних заняттях, рівень знань за результатами опитування на практичних заняттях, самостійне опрацювання тем у цілому чи окремих питань.

Кожен логічно завершений блок навчального матеріалу за навчальною дисципліною може бути оцінений викладачем від 0 до 14 балів за результатами роботи студентів на практичних заняттях.

З метою контролю рівня знань студентів за кожним логічно завершеним блоком навчального матеріалу можуть проводитись контрольні (тестових) завдань, колоквіуми, здійснюватися інші підсумкові заходи контролю за формою, обраною викладачем. Результати цих заходів враховуються викладачем при оцінці роботи студентів на практичних заняттях.

Розрахункова шкала для оцінювання роботи студентів на практичних заняттях:

Кількість балів	Критерії оцінювання
7	Систематичне відвідування практичних занять, відсутність пропусків занять без поважних причин; відпрацювання тем практичних занять, пропущених з поважних причин; вирішення завдань до кожного практичного завдання; висока активність роботи на практичних заняттях; засвоєння всього матеріалу тем змістовного модуля; повні та обґрунтовані відповіді при розв'язані завдань (казусів); здатність визначення теоретичних питань, на які розраховані завдання; уміння опрацьовувати та застосовувати акти чинного законодавства; обізнаність із постановами та роз'ясненнями вищих судових інстанцій; уміння сформувати своє ставлення до певної проблеми теми; вміння мислити абстрактно та узагальнено; здатність публічно представити матеріал.
6	Систематичне відвідування практичних занять, відсутність пропусків занять без поважних причин; відпрацювання тем практичних занять, пропущених з поважних причин; вирішення завдань до кожного практичного завдання; висока активність роботи на практичних заняттях; засвоєння всього матеріалу тем змістовного модуля; повні та обґрунтовані відповіді з несуттєвими помилками при розв'язані завдань (казусів); здатність визначення теоретичних питань, на які розраховані завдання; уміння опрацьовувати та застосовувати акти чинного законодавства; обізнаність із постановами та роз'ясненнями вищих судових інстанцій; уміння сформувати своє ставлення до певної проблеми теми; здатність публічно представити матеріал.
5	Наявність пропущених практичних занять; відпрацювання тем пропущених практичних занять; вирішення завдань до кожного практичного завдання; активна робота на практичних заняттях; засвоєння основних положень тем змістовного модуля; допущення декількох незначних помилок при розв'язанні завдань (казусів); здатність визначення теоретичних питань, на які розраховані завдання; уміння опрацьовувати та застосовувати акти чинного законодавства; обізнаність із постановами та роз'ясненнями вищих судових інстанцій; здатність публічно представити матеріал.
4	Наявність пропущених практичних занять; відпрацювання тем пропущених практичних занять; епізодична відсутність рішень завдань (казусів); участь у роботі на практичних заняттях; засвоєння окремих положень матеріалу тем змістовного модуля; неповні відповіді при розв'язані завдань (казусів); складності при визначення теоретичних питань, на які розраховані завдання; певні складності при застосуванні актів чинного законодавства; здатність публічно представити матеріал.

3	Несистематичне відвідування практичних занять, відсутність на заняттях без поважних причин; наявність декількох невідпрацьованих тем пропущених практичних занять; епізодична відсутність рішень завдань (казусів); участь у роботі на практичних заняттях; засвоєння окремих положень матеріалу тем змістовного модуля; неповні відповіді, допущення помилок при розв'язанні завдань (казусів); великі складності при визначення теоретичних питань, на які розраховані завдання; певні складності при застосуванні актів чинного законодавства; невпевнені навички публічного представлення матеріалу.
2	Епізодичне відвідування практичних занять, відсутність на заняттях без поважних причин; наявність невідпрацьованих тем пропущених практичних занять; епізодична відсутність рішень завдань (казусів); пасивна робота на практичних заняттях (участь у роботі останніх лише за наявності стимулу з сторони викладача); наявність певного уявлення щодо матеріалу тем змістовного модуля; неповні відповіді, допущення значної кількості помилок при розв'язанні завдань (казусів); невміння визначити теоретичні питання, на які розраховані завдання; невпевнені навички застосування актів чинного законодавства; невпевнені навички публічного представлення матеріалу.
1	Систематичні пропуски практичних занять без поважних причин; наявність невідпрацьованих тем пропущених практичних занять; систематична відсутність рішень завдань (казусів); пасивність у роботі на практичних заняттях; відсутність знань за темами змістовного модуля; неповні, необґрунтовані відповіді, допущення істотних помилок при розв'язанні завдань (казусів); нездатність визначити теоретичні питання, на які розраховані завдання; не достатні навички застосування актів чинного законодавства;
0	Систематичні пропуски практичних занять без поважних причин; теми пропущених практичних занять не відпрацьовані; систематична відсутність рішень завдань (казусів); пасивність у роботі на практичних заняттях; відсутність знань за темами змістовного модуля; неповні, необґрунтовані відповіді, допущення істотних помилок при розв'язанні завдань (казусів); нездатність визначити теоретичні питання, на які розраховані завдання; відсутність навичок застосування актів чинного законодавства; невміння публічно представляти матеріал.

Систематичність та активність роботи на лекціях оцінюється викладачем від 0 до 4 балів, виходячи з наступних критеріїв:

4 бали - у разі відвідування (відпрацювання пропущених) здобувачем вищої освіти усіх лекцій з навчальної дисципліни протягом семестру та роботи на них;

0 балів – у разі наявності пропущених (невідпрацьованих пропущених) лекцій з навчальної дисципліни протягом семестру або відсутність активності в освоєнні навчального матеріалу на них.

Оцінка визначається викладачем, який веде практичні заняття, на підставі даних журналу академічної групи та інформації, наданої лектором, на останньому практичному занятті відповідного семестру та включається до оцінки за ПК поточного семестру (навчального року).

Результати оцінювання роботи здобувача вищої освіти фіксуються у журналі обліку роботи викладача, відповідній відомості та оприлюднюються за допомогою електронної системи контролю навчання.

Здобувач вищої освіти, знання котрого оцінені мінімально необхідною для складання заліку кількістю балів і вище, не має право на виконання додаткових завдань для підвищення отриманої кількості балів.

Здобувач вищої освіти, який був відсутні на лекції або практичному занятті, або отримав незадовільну оцінку, відпрацьовує пропущене заняття (незадовільну оцінку) викладачу, який веде відповідні заняття у дні його консультацій за графіком, затвердженим кафедрою.

Для відпрацювання занять здобувач вищої освіти зобов’язаний надати виконане завдання (вирішені задачі, конспект лекції) та індивідуально виконане завдання за темою заняття, яке відпрацьовується (анотації прочитаної додаткової літератури з курсу, презентація доповіді за темою, реферат, есе тощо), та продемонструвати належний рівень теоретичної підготовки за темою заняття, яке відпрацьовується.

Критерії оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти при виконанні індивідуальної роботи

Виконання індивідуальної роботи оцінюється в діапазоні від 0 до 8 балів, з яких від 0 до 6 балів може бути оцінена індивідуальна робота наукового характеру (наукові статті, наукові доповіді, тези доповіді на конференції, есе тощо) та від 0 до 2 балів – індивідуальна робота теоретично-

прикладного характеру (огляд судової практики, анотації спеціалізованої літератури, складання термінологічного словника, огляду нормативних джерел регулювання окремих правових інститутів).

Індивідуальна робота здобувача вищої освіти із навчальної дисципліни «Банківське право» виконується у формі:

1. наукової статті;
2. наукової доповіді;
3. тез наукової доповіді на конференції;
4. огляд судової практики;
5. есе за вузькоспеціальною проблематикою;
6. анотації прочитаної додаткової літератури з курсу, у т.ч. іноземної;
7. термінологічного словника.

Враховуючи різноманіття форм індивідуальної роботи, і той факт, що остання оцінюється в діапазоні від 0 до 6 (0 до 4) балів, пропонуються як критерії її оцінювання використовувати такі показники:

- складність форми обраної студентом індивідуальної роботи;
- ступінь самостійності виконання роботи;
- творчий характер роботи;
- внутрішня послідовність, логічність і завершеність роботи.

Форми індивідуальної роботи, зазначені в пунктах 1-4 характеризуються підвищеною складністю, тому оцінюються більш високою кількістю балів. Форми індивідуальної роботи, зазначені в пунктах 5-7, не відрізняються складністю, тому оцінюються меншою кількістю балів.

Розрахункова шкала для оцінювання індивідуальної роботи здобувача вищої освіти:

Кількість балів		Критерії оцінювання
робота наукового характеру	робота теоретично-прикладного характеру	
6	2	Обрана студентом форма індивідуальної роботи характеризується підвищеною складністю (п. 3.2.1.-3.2.4.); робота має самостійний, творчий характер; роботі притаманна внутрішня послідовність, логічність і завершеність.
5		Обрана студентом форма індивідуальної роботи характеризується підвищеною складністю (п. 3.2.1.-3.2.4.); робота має самостійний характер; робота містить протиріччя, відсутня достатня аргументація висновків та завершеність у них.
4	1	Робота має самостійний характер, але містить хибні та неаргументовані висновки або не враховані зміни поточного законодавства.
3		Робота не має самостійного характеру, містить хибні та неаргументовані висновки, не враховані зміни поточного законодавства.
2		Робота не має самостійного характеру, містить хибні та неаргументовані висновки, протиріччя з положеннями чинного законодавства; не відповідає вимогам до оформлення відповідного виду робіт.
1	0	Робота не має самостійного характеру; в роботі відсутні висновки; не відповідає вимогам що пред'являються до оформлення відповідного виду робіт.
0		Індивідуальна робота не виконана

Критерії оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти при підсумковому контролі

Підсумковий контроль знань здобувачів вищої освіти з навчальної дисципліни «Банківське право» проводиться у формі заліку. До заліку допускаються здобувачі вищої освіти, які були присутніми не менш на 70 відсотках лекційних занять з навчальної дисципліни (з урахуванням відпрацьованих), виконали індивідуальну роботу і набрали не менше мінімально необхідної кількості балів за результатами роботи на лекціях та практичних заняттях і виконання індивідуальної роботи (20 балів).

Підсумковий контроль здійснюється із використанням екзаменаційних білетів, до яких включаються по три питання із переліку екзаменаційних запитань. Оцінювання результатів навчання при підсумковому контролі здійснюється відповідно до критеріїв, встановлених «Положення про моніторинг знань студентів Національного юридичного університету імені

Ярослава Мудрого», затвердженого наказом ректора університету від 26 червня 2015 р. № 127.

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни «Банківське право» виставляється в залікову книжку відповідно до такої шкали:

Оцінка за шкалою ECTS	Визначення	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за 100-бальною шкалою
A	**Відмінно** – відмінне виконання, лише з незначною кількістю помилок	5	90 – 100
B	**Дуже добре** – вище середнього рівня з кількома помилками	4	80 – 89
C	**Добре** – у цілому правильна робота з певною кількістю незначних помилок		75 – 79
D	**Задовільно** – непогано, але зі значною кількістю недоліків	3	70 – 74
E	**Достатньо** – виконання задовольняє мінімальні критерії		60 – 69
FX	**Незадовільно** – потрібно попрацювати перед тим, як перескладати	2	35 – 59
F	**Незадовільно** – необхідна серйозна подальша робота, обов’язковий повторний курс		0 – 34

Правила академічної доброчесності

Відносини академічної доброчесності в Полтавському юридичному інституті Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого врегульовані Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», а також Кодексом академічної етики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (далі – Кодекс), затвердженим рішенням вченої ради університету (протокол № 1 від 31.08.2018р.), уведеним в дію наказом ректора № 204 від 31.08.2018 р.

Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів і визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання й провадження наукової (творчої)

діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

Відповідно до п.2.2.3 Кодексу, дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає:

- самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного й підсумкового контролю результатів навчання (до осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їх індивідуальних потреб і можливостей);

- посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;

- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;

- надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

Порушенням академічної доброчесності вважається:

- *академічний плагіат* – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;

- *самоплагіат* – оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів;

- *фабрикація* – вигадування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях;

- *фальсифікація* – свідома зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень;

- *списування* – виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема, під час оцінювання результатів навчання;

- *обман* – надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування;

- *хабарництво* – надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі;

- *необ'єктивне оцінювання* – свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти.

За порушення академічної доброчесності здобувачі освіти можуть бути притягнені до такої академічної відповідальності:

- *повторне проходження оцінювання* (контрольна робота, іспит, залік тощо);

- *повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми*;

- *відрахування із закладу освіти*;

- *позбавлення академічної стипендії*;

- *позбавлення наданих закладом освіти пільг з оплати навчання*.

7. Інформаційне забезпечення навчальної дисципліни
Основні нормативні акти

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141.

2. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України.* 2003. № 18–22. Ст. 144.

3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України.* 2003. № 40–44. Ст. 356.

4. Господарський процесуальний кодекс України: у редакції Закону України від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII. *Відомості Верховної Ради України.* 2017. № 48. Ст. 436.

5. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України.* 2004. № 40-41; 42. Ст. 492.

6. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України.* 2001. № 25-26. Ст. 131.

7. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України.* 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

8. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 грудня 1984 року № 8073-X. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.

9. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III. *Відомості Верховної Ради України.* № 5–6. Ст. 30.

10. Про Національний банк України: Закон України від 20 травня 1999 року № 679-XIV. *Відомості Верховної Ради України.* 1999. № 29. Ст. 238.

11. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3480-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 31. Ст. 268.

12. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18 вересня 1991 року № 1560-XII. *Відомості Верховної Ради України.* 1991. № 47. Ст. 646.

13. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 27 січня 2018 року № 2939-XII. *Відомості Верховної Ради України.* 2018. № 13. Ст. 110.

14. Про платіжні системи та переказ грошей в Україні: Закон України від 05 квітня 2001 року № 2346-III. *Відомості Верховної Ради України.* 2001. № 29. Ст. 137.

15. Про обіг векселів в Україні: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2374-III. *Відомості Верховної Ради України.* 2001. № 24. Ст. 128.

16. Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг: Закон України від 6 липня 1995 року № 265/95-ВР в редакції Закону України від 1 червня 2000 року № 1776-III. *Відомості Верховної Ради України.* 2000. № 38. Ст. 315.

17. Про заставу: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2654-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 47. Ст. 642.

18. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23 лютого 2012 року № 4452-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 50. Ст. 564.

19. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо форми створення банків та розміру статутного капіталу: Закон України від 14 вересня 2006 року № 133-V. *Відомості Верховної Ради України.* 2006. № 43. Ст. 414.

20. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21 червня 2018 року № 2473-VIII. *Відомості Верховної Ради України.* 2018. № 30. Ст. 239.

21. Про затвердження Інструкції про міжбанківський переказ коштів в Україні в національній валюті: постанова Правління НБУ від 16.08.2006 № 320. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1035-06

22. Про затвердження Положення про основи процентної політики Національного банку України: постанова Правління Національного банку України від 21.04.2016 № 277. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0277500-16 (Дата звернення 26.08.2020)

23. Про затвердження Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні: постанова Правління Національного банку України від 29.12.2017 № 148. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0148500-17 (Дата звернення 26.08.2020)

24. Про затвердження Інструкції про ведення касових операцій банками в Україні: постанова Правління НБУ від 25.09.2018 № 103. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0103500-18 (Дата звернення 26.08.2020)

25. Про затвердження Положення про порядок формування та зберігання обов’язкових резервів банками України та філіями іноземних банків в Україні: постанова Правління НБУ 11.12.2014 № 806. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0806500-14 (Дата звернення 26.08.2020)

Додаткова література

1. Банківське право України: навчальний посібник / А.І. Берлач, Ю.О. Тараненко; за заг. ред. А.І. Берлача. К.: Університет «Україна», 2006. 356 с.

2. Гетманцев Д.О. Банківське право: навчальний посібник / Д.О. Гетманцев. К.: Центр навч. літ., 2007. 400 с.

3. Ващенко Ю.В. Банківське право: навчальний посібник / Ю.В. Ващенко. К.: Центр навч. літ., 2006. 500 с.

4. Орлюк О.П. Банківське право: навчальний посібник / О.П. Орлюк. К.: Юрінком Інтер, 2005. 373 с.

5. Костюченко О.А. Банківське право: навчальний посібник / О.А. Костюченко. 2-ге вид. К.: АСК, 2001. 569 с.

6. Лагутін В.Д. Кредитування: теорія і практика: навчальний посібник / В.Д. Лагутін. К.: Знання; КОО, 2000. 215 с.

7. Орлюк О.П. Банківська система України. Правові засади організації / О.П. Орлюк. К.: Юрінком Інтер, 2003. 240 с.

8. Словник банківських термінів. Банківська справа: термінологічний словник / А. Загородній, О. Сліпушко, Г. Вознюк, Т. Смовженко. К.: Аконіт, 2000. 605 с.

9. Велика українська юридична енциклопедія. У 20-ти томах. Т. 15 : Господарське право / редкол.: В. А. Устименко (голова) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2019. 784 с.

10. Економічна безпека та фінансові розслідування: концепти, прагматика, інструментарій забезпечення : колективна монографія / За заг. ред. д.е.н., доц. Вівчар О.І. Тернопіль: Економічна думка, 2019. 395 с.

11. Банківська справа: навчальний посібник / за ред. Р.І. Тиркала. Тернопіль: Карт-бланш, 2001. 314 с.

12. Проблеми правового регулювання відносин на ринку фінансових послуг в умовах глобалізації : монографія / Чернадчук В.Д., Деревянко Б.В., Старинський М.В., Афанасієв Р.В., Гончарова А.В., Маланчук Т.В., Плотнікова М.В., Швагер О.А.; за заг. ред. В.Д. Чернадчука, М.В. Старинського. Суми : видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2017. 232 с.

13. Завальна Ж.В. Валютне право України: навчальний посібник / Ж.В. Завальна, М.В. Старинський. Суми: Університетська книга, 2005. 279 с.

14. Bogdan Derevyanko, Yevhen Zozulia and Liudmyla Rudenko (2017). Money assets of internally displaced persons as financial resources of commercial banks. *Banks and Bank Systems*, *12*(4), 211-217. doi:10.21511/bbs.12(4-1).2017.09

Матеріально-технічне забезпечення навчальної дисципліни

Передплачено доступ до Інформаційно-правових систем ЛІГА:ЗАКОН (Система ГРАНД та Система аналізу судових рішень VERDICTUM). Доступ можливий у читальному залі Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Полтава, Першотравневий проспект, 5, 1-й поверх).